

რეკომენდაციები

**ენობრივ უმცირესობათა ღაცვის
მიმართულებით ენობრივი პოლიტიკის
შემუშავებისათვის**

თბილისი

2008

ენობრივი პოლიტიკა უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების თვალსაზრისით. შესაბამისად, ყველა სახელმწიფო ცდილობს საკუთარი სწორი ენობრივი პოლიტიკის შემუშავებას და განხორციელებას. ამ მხრივ არც საქართველოა გამონაკლისი, რომელიც მულტიკულტურული ქვეყანაა და მულტილინგვში და მრავალფეროვნება ისტორიულ ჭრილში იყო საქართველოსთვის დამახასიათებელი. ამ დოკუმენტის მიზანია საქართველოში არსებული ენობრივი სიტუაციის ანალიზი და ენობრივი პოლიტიკისათვის რეკომენდაციების შემუშავება.

დოკუმენტი ოთხი ნაწილისაგან შედგება. დოკუმენტის პირველ ნაწილში განვიხილავთ ზოგადად საქართველოში არსებულ ენობრივ სიტუაციას; მეორე თავი დაეთმოა საქართველოს კანონმდებლობის ანალიზს ენობრივ პოლიტიკასთან მიმართებით; მესამე თავში განხილული იქნება არსებული ენობრივი სიტუაციიდან და კანონმდებლობიდან გამომდინარე პრაქტიკული პრობლემები და რეკომენდაციები ამ პრობლემათა მოსაგვარებლად; მეოთხე თავი დაეთმოა მთლიანად ევროსაბჭოს 1993 წლის რეგიონული და უმცირესობათა ენების ქარტიის მიმართებას საქართველოში არსებულ ენობრივ სიტუაციასთან და განიხილება რეკომენდაციები აღნიშნული ქარტიის რატიფიცირებისთვის ასაღები ვალდებულებების შესახებ.

I. ენობრივი სიტუაციის ანალიზი

ქართული ენა სახელმწიფო ენაა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე (აფხაზეთში ქართულთან ერთად სახელმწიფო ენის სტატუსი მიცემული აქვს აფხაზურს – ამ ავტონომიურ რესპუბლიკაში 2 სახელმწიფო ენაა); ბუნებრივია, მკვლევართა წინაშე დგება საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელებული სხვა ენების სახელმწიფო ენასთან მიმართების ანალიზი სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით.

საზოგადოდ, სოციოლინგვისტური კვლევა გულისხმობს არა საკუთრივ ენის, მისი შინაგანი სტრუქტურა-შედგენილობის ანალიზს, არამედ იმის აღწერას, თუ როგორ გამოიყენებენ ადამიანთა სოციალური ჯგუფები ამ ენას. ენის შინაგანი სტრუქტურა „აპრიორი“ მიიღება, როგორც არსებული მონაცემი და სპეციალურ ანალიზს არ ექვემდებარება; სოციოლინგვისტიკისთვის საინტერესოა ის, თუ სოციალური ცხოვრების რომელ სფეროებში გამოიყენება საკვლევი ენები; როგორია მათ შორის ურთიერთმიმართება სტატუსისა და ფუნქციონალური გადანაწილების თვალსაზრისით; რომელი ენა, ასე ვთქვათ, „მეთაურობს“, ანუ რომელია სახელმწიფო ენა, ანდა სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობის ძირითადი (თუმცა არაოფიციალური) საშუალება; რომელი ენები იხმარება რელიგიური, საოჯახო თუ ყოფითი ურთიერთობის ენების ფუნქციით...

ამ საკითხებზე პასუხის გაცემა საკმაოდ რთულია და ამ მიმართულებით საქართველოში კვლევა-ძიება მხოლოდ უკანასკნელ ხანებში დაიწყო. ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ პრობლემებისადმი მიძღვნილ არსებულ ნაშრომებში აქცენტი ძირითადად გადატანილია დიაქრონიულ სოციოლინგვისტიკაზე, რომელიც შეისწავლის ენის განვითარების პროცესს საზოგადოების განვითარებასთან მიმართებით. სხვადასხვა ობიექტურ თუ სუბიექტურ მიზეზთა გამო, სინქრონიული სოციოლინგვისტიკის განვითარების ხელშეწყობა, განსაკუთრებით საბჭოთა პერიოდში – არ ხდებოდა.

საქართველო მრავალეროვანი (მულტიეთნიკური) ქვეყანაა. 2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, ეთნიკურად ქართველები შეადგენენ მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 83,8 %, ხოლო სხვა ეთნიკური ჯგუფები 15,2 % (2002 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები). ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებით სირთულეს ქმნის ის ფაქტი, რომ ეთნიკური უმცირესობები მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან რაოდენობით, განსახლების ტიპებით (კომპაქტური და დისპერსიული) და ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მათი ინტეგრაციის ხარისხით.

გთავაზობთ საქართველოს მოსახლეობის 2 აღწერის (1989 და 2002 წწ) შედეგებს ეთნიკური ნიშნის მიხედვით:

	2002	1989	წილი მთელ მოსახლეობაში (პროცენტებში)	
			2002	1989
ა	1	2	5	6
სულ მოსახლეობა	4371535	5400841	100.0	100.0
მათ შორის:				
ქართველი	3661173	3787393	83,8	70,1
აზერბაიჯანელი	284761	307556	6,5	5,7
სომეხი	248929	437211	5,7	8,1
რუსი	67671	341172	1,5	6,3
ოსი	38028	164055	0,9	3,0
აფხაზი	3527	95853	0,1	1,8
იეზიდო	18329	0	0,4	
ბერძენი	15166	100324	0,3	1,9
ქისტი	7110	0	0,2	0,0
უკრაინელი	7039	52443	0,2	1,0
უზბეკი	81	1305	0.0	0.0
გერმანელი	651	1546	0.0	0.0
თათარი	455	4099	0.0	0,1
ბელორუსი	542	8595	0.0	0,2
კორეელი	22	242	0.0	0.0
თურქი (ოსმანი)	441	1375	0.0	0.0
პოლონელი	870	2014	0.0	0.0
ქურთი *	2514	33331	0,1	0,6
ყაზახი	70	2631	0.0	0.1
ჩეჩენი	1271	609	0.0	0.0
ტაჯიკი	15	1193	0.0	0.0

	2002	1989	წილი მთელ მოსახლეობაში (პროცენტებში)	
			2002	1989
ა	1	2	5	6
ბაშკირელი	36	379	0.0	0.0
მოლდოველი	864	2842	0.0	0,1
ინგუში	9	170	0.0	0.0
მორდველი	19	415	0.0	0.0
ჩუვაში	28	542	0.0	0.0
ყირგიზი	113	225	0.0	0.0
უდმურტი	13	209	0.0	0.0
ლიტველი	134	977	0.0	0.0
ბულგარელი	138	671	0.0	0.0
ებრაელი	3772	24720	0,1	0,5
მარიელი	10	424	0.0	0.0
ბოშა	472	1744	0.0	0.0
ლეზგი	44	720	0.0	0.0
ჩინელი	47	110	0.0	0.0
სპარსელი	46	123	0.0	0.0
თურქი (მესხი)	53	0	0.0	0.0
ესტონელი	59	2316	0.0	0.0
ლატვიელი	91	530	0.0	0.0
თურქმენი	74	361	0.0	0.0
ავარელი	1996	4230	0.1	0,1
თათარი (ყირიმელი)	15	615	0.0	0.0
ამერიკელი	27	41	0.0	0.0
არაბი	44	76	0.0	0.0
ასირიელი	3299	6206	0.1	0,1

	2002	1989	წილი მთელ მოსახლეობაში (პროცენტებში)	
			2002	1989
ა	1	2	5	6
ავღანელი	52	28	0.0	0,0
ჩერქეზი	22	185	0.0	0.0
ესპანელი	78	91	0.0	0.0
ფრანგი	40	43	0.0	0.0
გაგაუზი	32	206	0.0	0.0
ჰოლანდიელი	105	28	0.0	0.0
ინგლისელი	25	5	0.0	0.0
იტალიელი	31	24	0.0	0.0
ლაკი	210	426	0.0	0,0
რუმინელი	22	62	0.0	0,0
უდი	203	93	0.0	0,0
უნგრელი	32	244	0.0	0,0
ყაზარდოელი	23	293	0.0	0,0
ყუმუზი	42	155	0.0	0,0
ჩეხი	46	101	0.0	0,0
სხვა	504	7264	0.01	0.1

შენიშვნა: 2002 წლის აღწერის შედეგებში ასახული არ არის აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიებზე არსებული მდგომარეობა, რადგან ამ პერიოდში აქ არ ვრცელდებოდა საქართველოს სახელმწიფოს იურისდიქცია.

ეთნიკური მრავალფეროვნების კვალდაკვალ, საქართველოს ლინგვისტური მრავალფეროვნებაც ახასიათებს, რადგან ეთნიკური ჯგუფები წარმოდგენენ სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფს. ქართული (აგრეთვე მეგრულ-ლაზური და სვანური) მიეკუთვნება ქართველურ ენათა ჯგუფს. ინდოევროპული ენების სხვადასხვა ჯგუფს მიეკუთვნება საქართველოში არსებული ენები, კერძოდ, რუსული – სლავურ ჯგუფს, სომხურს და ბერძნულს აქვთ საკუთარი ჯგუფი ინდოევროპულ ენათა ჯგუფში, ოსური მიეკუთვნება ირანულ ენათა ჯგუფს. აზერბაიჯანული მიეკუთვნება თურქულ ენობრივ ჯგუფს ალათაურ ენათა ოჯახში. ქვემოთ წარმოდგენილი საქართველოს ლინგვისტური რუკა კარგად ასახავს საქართველოს ლინგვისტურ მრავალფეროვნებას:

საგანგებოდ უნდა გამოვეყნოთ 4 რეგიონი, სადაც კომპაქტურად არიან განსახლებულნი უმცირესობათა წარმომადგენლები: **აფხაზები** (აფხაზეთი), **ოსები** (სამხრეთ ოსეთი), **აზერბაიჯანლები** (ქვემო ქართლი) და **სომხები** (სამცხე-ჯავახეთი და ქვემო ქართლიდან – წალკის რაიონი).

1. აფხაზები საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში სახლობენ – მდ. ენგურიდან მდ. ფსოუმდე, შავი ზღვის გაყოლებაზე. 1989 წლის გამოკითხვის მიხედვით, მათი რიცხვი 100 000-მდე აღწევდა (მთლიანად საქართველოს ტერიტორიაზე, დისპერსიული განსახლების ადგილების ჩათვლით); დღეს მათი რიცხვი თითქმის განახევრებულია (საომარი მოქმედებებისა და მიგრაციული პროცესების შედეგად).

ოსები კომპაქტურად ცხოვრობენ შიდა ქართლში – ჩრდილოეთ ნაწილში, აგრეთვე რამდენიმე სოფელში სამხრეთ საქართველოსა და კახეთში. საკმაოდ დიდი ნაწილია დისპერსიულად განსახლებული საქართველოს მთელს ტერიტორიაზე. 1989 წლის აღწერის მიხედვით, მათი რაოდენობა 165 000-მდე აღწევდა. კონფლიქტების შედეგად, დღეს ოსურენოვანი მოსახლეობის რიცხვი უაღრესად შემცირებულია.

აფხაზებისა და ოსების საკითხი განსაკუთრებულია (არსებული პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებით) და დღეს ამ რეგიონებში არსებულ ენობრივ მდგომარეობაზე

საუბარი ძალიან რთულია: შესაბამისად, რეკომენდაციების შემუშავება კონფლიქტურ რეგიონებში ვითარების სტაბილიზაციამდე არ იქნება ეფექტური და შედეგის მომცემი; თუმცა, შესაძლებელია შეთავაზებათა გარკვეული პაკეტის შემუშავება ამ მიმართულებით.

2. ბოლო აღწერის მიხედვით, საქართველოში უმცირესობათა 2 დიდი ჯგუფი გამოიყოფა, რომლებიც **კომპაქტურად არიან განსახლებულნი** საქართველოს ტერიტორიაზე და, ამასთან, რიცხოვნობით ბევრად სჭარბობენ სხვა ეთნიკურ ჯგუფებს:

ა. **აზერბაიჯანელები**, რომლებიც ძირითადად ქვემო ქართლსა (საქართველოს სამხრეთ ნაწილი) და შიდა ქართლში. აზერბაიჯანულენოვანი მოსახლეობა რომელიც ცხოვრობს შიდა ქართლსა და ქვემო ქართლში, მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. თუნდაც ის ფაქტია მნიშვნელოვანი, რომ შიდა ქართლისა და ქვემო ქართლის აზერბაიჯანელი ეთნიკური ჯგუფი ზოგად განათლებას იღებენ განსხვავებულ ენებზე (შიდა ქართლში – ქართულად, ქვემო ქართლში – აზერბაიჯანულად).

ბ. **სომხები** ძირითადად სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლის რეგიონიდან წალკის რაიონში არიან კომპაქტურად განსახლებულნი (საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი). უმცირესობათა შორის ისინი II ადგილზე არიან აზერბაიჯანელების შემდეგ.

აღსანიშნავია, რომ ამ ეთნიკური ჯგუფების კომპაქტური განსახლებები ესაზღვრება მათ ეთნიკურ სამშობლოს. მაგალითად, ქვემო ქართლის რეგიონი, სადაც კომპაქტურად სახლობენ ეთნიკურად აზერბაიჯანელები, ესაზღვრება სახელმწიფო აზერბაიჯანს, ხოლო სამცხე-ჯავახეთი, სადაც კომპაქტურად სახლობენ ეთნიკურად სომხები – ესაზღვრება სახელმწიფო სომხეთს. ვფიქრობთ, ამ ორი ენის სტატუსი (მათი რიცხოვნობისა და განსახლების თავისებურებათა გათვალისწინებით) განსხვავებულ მიდგომას მოითხოვს.

3. კომპაქტური განსახლების გარდა, საქართველოში გვხვდება ისეთი ეთნიკური ჯგუფების **დისპერსიული განსახლებები**, როგორებიცაა რუსები, ბერძნები, უკრაინელები, პოლონელები, ქურთები, იეზიდები, ებრაელები, ასირიელები, აგრეთვე ჩრდილო-კავკასიურ ენათა წარმომადგენლები: ქისტები, ჩეჩნები, ლეკები, უდიები, ყაბარდოელები, ჩერქეზები და სხვა.

4. განსაკუთრებით სპეციფიკურ მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე ზანურ-სვანურ-ქართული სოციოლინგვისტური ურთიერთმიმართებების თვალსაზრისით; ტრადიციულად, ქართველურ ენებში აერთიანებენ საკუთრივ ქართულს, მეგრულ-ლაზურს (მათ საერთო სახელწოდებად გამოიყენება ზანური, აგრეთვე კოლხური); მკვლევართა ერთი ნაწილი ლაზურს (უწოდებენ აგრეთვე ჭანურს) ცალკე ენად განიხილავს.

ზანურის მეგრულ დიალექტზე მოლაპარაკე ჯგუფი მთლიანად საქართველოს ტერიტორიაზე განსახლებული. ისინი კომპაქტურად ცხოვრობენ დასავლეთ საქართველოში, კოლხეთის დაბლობსა და ოდიშის ზეგანზე, ისტორიულ სამეგრელოსა და სამურზაყანოში, მდინარეებს – ცხენისწყალსა და ღალიბგას შორის. ისტორიული სამურზაყანო (გალისა და ოჩამჩირის რაიონები) ამჟამად აფხაზეთის ტერიტორიაზეა მოქცეული, რაც სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით სპეციფიკურ სიტუაციას ქმნის.

ღაზებით კომპაქტურად დასახლებული მხოლოდ ერთი სოფელია (სარფი) საქართველოს ტერიტორიაზე, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში. მათი ძირითადი ნაწილი განსახლებულია თურქეთის ტერიტორიაზე, შავი ზღვისპირა ზოლში, თითქმის ქალაქ რიზემდე.

სვანები კომპაქტურად სახლობენ დასავლეთ საქართველოს ჩრდილოეთ ნაწილში, კავკასიონის ქედის სამხრეთ კალთაზე, მდინარეების – ენგურისა და რიონის ზემო წელზე. დასავლეთით, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, სოლივიტაა შეჭრილი სვანებით დასახლებული კოდორის ხეობა (ე. წ. დაღ-სვანეთი). აღმოსავლეთით სვანეთს რაჭა ესაზღვრება, სამხრეთით – სამეგრელო და ლეჩხუმი.

სვანების, მეგრელებისა და ღაზების რაოდენობის შესახებ ზუსტი სტატისტიკური მონაცემების მოპოვება ამჟამად შეუძლებელია: ჯერ ერთი, დღემდე ჩატარებული არც

ერთი სახელმწიფო აღწერა არ ითვალისწინებდა შიდაქართ-
ველურ ენობრივ დიფერენციაციას; გარდა ამისა, ქართულ-
აფხაზური კონფლიქტისა და ურბანიზაციის შეუქცევადი
პროცესის მოქმედებით, სრულიად შეიცვალა ამ ეთნიკურ
ჯგუფთა განსახლების სურათი. მარტო ქართულ-აფხაზური
კონფლიქტის დროს 300 000-მდე ქართველი იძულებით
ადგილმონაცვლე პირის სტატუსით იცვლის საცხოვრებელ
ადგილს, რომელთაგან უმეტესობა ზანურენოვანია. მათი
განსახლება მოხდა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე.

საქართველომ მოიპოვა დამოუკიდებლობა 1991 წელს
საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ. ძალდატანებითი
მიგრაციის კომუნისტურმა პოლიტიკამ საბჭოთა კავშირის
ნგრევის შემდეგ გამოიწვია არაერთი ეთნიკური პრობლემა
ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში. საბჭოთა კავშირის
დროს მოსახლეობას და ეთნიკურ ჯგუფებს შორის
საკომუნიკაციო ენას წარმოადგენდა რუსული ენა. საბჭოთა
საგანმანათლებლო და ენობრივი პოლიტიკის შედეგად
საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები - რუსები,
სომხები, აზერბაიჯანელები, აფხაზები, ოსები, ბერძნები,
ქურთები და სხვები გახდნენ რუსული პოლიტიკური და
ენობრივი საზოგადოების ნაწილი. საბჭოთა კავშირის
ნგრევამ და საქართველოს დამოუკიდებლობამ აუცილებელი
გახდა ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებით
გატარებულიყო შესაბამისი პოლიტიკა, რამეთუ პოლიტიკური
რეალობა იყო აბსოლუტურად განსხვავებული.

მნიშვნელოვანი იყო, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ენის სტატუსის გაძლიერება და, მეორე მხრივ, უმცირესობათა ენების განვითარების ხელშეწყობა. საბჭოთა კავშირის ნგრევის შემდეგ საქართველოში ორი ეთნიკური კონფლიქტი გაღვივდა. რა თქმა უნდა, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტებს ჰქონდათ პოლიტიკური სარჩული, თუმცა ეთნიკურმა დაპირისპირებამ მისცა უფრო მკვეთრი სახე ამ კონფლიქტებს. ამასთანავე, ენობრივი საკითხები იყო ერთ-ერთი გადამწყვეტი ეთნიკური დაპირისპირების გაღვივებისას და ზოგიერთი ექსპერტი ამ კონფლიქტებს „ენობრივი ომების“ კლასიფიკაციასაც აძლევს. სწორი ენობრივი და საგანმანათლებლო პოლიტიკა საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე მნიშვნელოვანი გარანტია იქნება ამ კონფლიქტების მოსაგვარებლად.

II. საქართველოს კანონმდებლობა ენობრივ პოლიტიკასთან მიმართებით

საქართველოს ენობრივი პოლიტიკა აისახება არსებულ კანონმდებლობაში; ცალკე საკითხია აღნიშნული კანონმდებლობის იმპლემენტაციის პრობლემები. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში არ არსებობს ენობრივი პოლიტიკის მარეგულირებელი ცალკე კანონები. ენობრივი ასპექტები გაფანტულია სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტში. აღსანიშნავია, რომ 2001 წელს იყო მცდელობა შექმნილიყო ცალკე კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ, თუმცა ეს მცდელობა წარუმატებლად დამთავრდა. შიდა კანონმდებლობის გარდა, მნიშვნელოვანია საერთაშორისო კონვენციები, რომლებიც არეგულირებს ენობრივ საკითხებს და რომელთაც შეუერთდა საქართველო. 2005 წელს საქართველომ მოახდინა ევროსაბჭოს 1995 წლის ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ჩარჩო კონვენციის რატიფიცირება. საქართველოს აღებული აქვს ევროპის საბჭოს წინაშე ვალდებულება, რომ მოახდენს 1993 წლის უმცირესობათა დარეგირებული ენების ქარტიის რატიფიცირებას.

ამჟამად საქართველოს ენობრივი პოლიტიკა ორი მიმართულებით არის განვითარებული: ა) სახელმწიფო ენის სტატუსის გაძლიერება; ბ) უმცირესობათა ენების დაცვა. ამ ორი მიმართულების კონტექსტში მიმოვიხილავთ არსებულ კანონმდებლობას:

სახელმწიფო ენის სტატუსის გაძლიერება

საქართველოს კონსტიტუციის მე-8 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს სახელმწიფო ენაა ქართული, აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში აგრეთვე - აფხაზური.

საქართველოს კონსტიტუციის 85-ე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, სამართალწარმოება ხორციელდება სახელმწიფო ენაზე, ხოლო პირს, რომელმაც არ იცის სახელმწიფო ენა, მიეჩინება თარჯიმანი.

ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მე-14 მუხლის შესაბამისად, დაწესებულებებში ადმინისტრაციული წარმოების ენაა ქართული, ხოლო აფხაზეთში - ასევე აფხაზური.

საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის შესაბამისად, საქართველოს პარლამენტი მუშაობს სახელმწიფო ენაზე.

საჯარო სამსახურის შესახებ კანონის მე-12 მუხლის შესაბამისად, საჯარო სამსახური საქართველოში ხორციელდება სახელმწიფო ენაზე. იმავე კანონის 98-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, ყველა საჯარო მოხელე ვალდებულია, ფლობდეს სახელმწიფო ენას. სახელმწიფო ენის არცოდნა შესაძლებელია გახდეს საჯარო მოხელის სამსახურიდან დათხოვნის საფუძველი.

საქართველოს საარჩევნო კოდექსის 92-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს პარლამენტში არჩეული პირი ვალდებულია, ფლობდეს სახელმწიფო ენას.

საარჩევნო კოდექსის 27-ე და 33-ე მუხლების შესაბამისად, ცენტრალური, საოლქო და საუბნო საარჩევნო კომისიის წევრი უნდა ფლობდეს ქართულ ენას.

„ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის შესაბამისად, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების სამუშაო და საქმის წარმოების ენაა საქართველოს სახელმწიფო ენა, ანუ ქართული ენა, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში აგრეთვე აფხაზური ენა.

საქართველოს კანონის „ზოგადი განათლების შესახებ მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების ენაა ქართული, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში - ქართული ან აფხაზური. „უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის თანახმად, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლების ენა არის ქართული, ხოლო აფხაზეთში - აგრეთვე აფხაზური.

„გეოგრაფიული ობიექტების სახელდების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს ტერიტორიაზე გეოგრაფიული ობიექტების სახელწოდებათა მინიჭება ხორციელდება ქართულ ენაზე,

ხოლო აფხაზეთში - აგრეთვე აფხაზურ ენაზე. კანონის მე-8 მუხლის შესაბამისად, სახელწოდებები ერქმევა:

- ა) ახლად წარმოქმნილ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებსა და დასახლებულ პუნქტებს;
- ბ) ახლად წარმოქმნილ ან სახელწოდების არმქონე გეოგრაფიულ ობიექტებს.

“მოქალაქეობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მიხედვით, უცხო ქვეყნის მოქალაქე და/ან მოქალაქეობის არმქონე პირი უფლებამოსილია, საქართველოს მოქალაქეობის მიღებაზე შეიტანოს განაცხადი, თუ ის აკმაყოფილებს შემდეგ მოთხოვნებს: ა) მუდმივად ცხოვრობს საქართველოში უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში; ბ) დაწესებული სტანდარტის შესაბამისად ფლობს სახელმწიფო ენას; გ) იცნობს საქართველოს ისტორიას და კანონმდებლობას; დ) დასაქმებულია საქართველოში ან ფლობს უძრავ ქონებას.

„რეკლამის შესახებ“ კანონი ენასთან დაკავშირებით გარკვეულ მოთხოვნებს ადგენს საქონლის რეკლამირებისას. კერძოდ, 4.2-ე მუხლის შესაბამისად, რეკლამა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ვრცელდება სახელმწიფო ენაზე.

უმცირესობათა ენების დაცვა

კონსტიტუციის 38-ე მუხლით, საქართველოს თითოეულ მოქალაქეს უფლება აქვს, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და

ნორმების შესაბამისად, თავისუფლად, ყოველგვარი დისკრიმინაციისა და ჩარევის გარეშე, განავითაროს თავისი კულტურა, ისარგებლოს დედაენით პირად ცხოვრებაში და საჯაროდ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

კანონის წინაშე მოქალაქეთა თანასწორობის პრინციპის განხორციელება უზრუნველყოფილია თარჯიმნის მონაწილეობით იმ ბრალდებულის, ეჭვმიტანილის ან პროცესის სხვა მონაწილისთვის, რომელმაც არ იცის სამართალწარმოების ენა. ამასთან, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილე თარჯიმნის შრომის ანაზღაურებას სახელმწიფო უზრუნველყოფს (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-17 და 94-ე მუხლებით).

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (სსსსკ) 297-ე მუხლის შესაბამისად, დაკითხვის ჩასატარებლად, თუ დამკითხავმა დაადგინა, რომ დასაკითხმა არ იცის სამართალწარმოების ენა, ეჭვმიტანილს/ბრალდებულს დაენიშნება თარჯიმანი. მე-17 მუხლის შესაბამისად, კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად, მისთვის გადასაცემი საგამოძიებო და სასამართლო დოკუმენტები უნდა ითარგმნოს მის მშობლიურ ენაზე ან მისთვის გასაგებ სხვა ენაზე.

კანონმდებლობა არ აწესებს საპატიმროებში სახელმწიფო ენის გამოყენების ვალდებულებას. კანონი

ადგენს სასჯელის აღსრულების პრინციპებს და წესებს. კანონის 21-ე მუხლის შესაბამისად, მსჯავრდებულის სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში მიღებისას ადმინისტრაციამ მას წერილობითი ფორმით მშობლიურ ენაზე ან მისთვის გასაგებ ენაზე უნდა გააცნოს მისი უფლებები და მისდამი მოსამსახურეების მოპყრობის წესები, ინფორმაციის მიღებისა და საჩივრის შეტანის წესები, დისციპლინური და სხვა სახის მოთხოვნები. კანონი ადგენს სასჯელაღსრულების დაწესებულების ვალდებულებას, მსჯავრდებულს, რომელიც ვერ ფლობს საქართველოს სახელმწიფო ენას, შეუქმნას პირობები მის დასაუფლებლად.

სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსი

თარჯიმნის მონაწილეობა გათვალისწინებულია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსითაც (14 ნოემბერი, 1997წ., №1106), ამასთან, მისი მომსახურების საზღაური გადაიხდება იმ მხარის მიერ, ვის საწინააღმდეგოდაც იქნა გამოტანილი გადაწყვეტილება (მუხლები 9.4 და 53.1).

ადმინისტრაციული კოდექსი

საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის (25 ივნისი, 1999წ., 2181) მიხედვით, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მე-14 მუხლის შესაბამისად, დაწესებულებებში ადმინისტრაციული წარმოების ენაა ქართული, ხოლო აფხაზეთში - ასევე აფხაზური, ეროვნულ

უმცირესობას მიკუთვნებული პირის ადმინისტრაციულ ორგანოსთან ურთიერთობისას, პირს, რომელმაც განცხადება ან სხვა დოკუმენტი წარადგინა არასახელმწიფო ენაზე, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიეცემა ვადა დოკუმენტის სანოტარო წესით დამოწმებული თარგმანის წარმოსადგენად; ამასთან, კოდექსით დადგენილი ვადები დაცულად ითვლება (მუხლი 73), თუმცა სახელმწიფო ენაზე თარგმანის წარმოდგენის ვალდებულება ეკისრება დაინტერესებულ მხარეს და შესაბამისად თარგმანისთვის განკუთვნილი ღირებულების ანაზღაურება ხდება დაინტერესებული მხარის მიერ.

ეროვნული უმცირესობების მნიშვნელოვანი რაოდენობით ტრადიციულად დასახლებულ რეგიონებში ქუჩებისა და სხვა ტოპოგრაფიული დასახელების ქართულ და უმცირესობის ენებზე გამოყენების საკითხი ქართულ კანონმდებლობაში დარეგულირებული არ არის.

ეკონომიკური საქმიანობა

„რეკლამის შესახებ“ კანონი ენასთან დაკავშირებით გარკვეულ მოთხოვნებს ადგენს საქონლის რეკლამირებისას. კერძოდ, 4.2-ე მუხლის მიხედვით, რეკლამა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ვრცელდება სახელმწიფო ენაზე. ეს მოთხოვნა არ ეხება იმ გადაცემებსა და გამოცემებს, რომლებიც ვრცელდება სხვა ენაზე, აგრეთვე არ ეხება წარწერას საქონლის გამოსახულებაზე, გარდა სასაქონლო

ნიშნისა, ხოლო საქართველოში განთავსებული, სხვა ენაზე რეგისტრირებული სასაქონლო (მომსახურების) ნიშნის (ლოგოტიპის) მფლობელს ევალება მისი ტრანსლიტერაციის წესით გადმოცემა ქართულ ენაზე.

კანონი „მეწარმეთა შესახებ“ არ ადგენს რაიმე ვალდებულებას საწარმოთა სახელწოდების შერჩევისას. უფრო მეტიც, კანონის 6.5-ე მუხლის შესაბამისად, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, სააქციო საზოგადოების ან კოოპერატივის საფირმო სახელწოდება შეიძლება იყოს ფანტაზიის ნაყოფი.

განათლება

განათლების სფეროში ენობრივი საკითხები ძირითადად რეგულირდება საქართველოს კანონით „ზოგადი განათლების შესახებ“. ამ კანონის მეოთხე მუხლით განსაზღვრულია სწავლების ენა: „ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების ენაა ქართული, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში - ქართული ან აფხაზური. იმავე მუხლის მესამე პუნქტის შესაბამისად, „საქართველოს მოქალაქეებს, რომელთათვის ქართული ენა მშობლიური არ არის, უფლება აქვთ მიიღონ სრული ზოგადი განათლება მათ მშობლიურ ენაზე, ეროვნული სასწავლო გეგმის შესაბამისად, კანონმდებლობით დადგენილი წესით“. ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში სავალდებულოა სახელმწიფო ენის სწავლება,

ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში - ორივე სახელმწიფო ენისა.

საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, შესაძლებელია, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლება განხორციელდეს უცხოურ ენაზე. ამ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში სავალდებულოა სახელმწიფო ენის სწავლება, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში – ორივე სახელმწიფო ენისა.

მნიშვნელოვანია განათლების შესახებ კანონის მე-5 მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს სასწავლო გეგმის შემადგენელ საგნებს: კერძოდ, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, „ეროვნული სასწავლო გეგმა მოიცავს შემდეგ საგნებსა და საგნობრივ ჯგუფებს: ა) ქართული (აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში - აფხაზური და ქართული); ბ) საქართველოს ისტორია, საქართველოს გეოგრაფია და სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებები; გ) მათემატიკა; დ) საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები; ე) უცხოური ენები; ვ) ფიზიკური, შრომითი და ესთეტიკური აღზრდა“. იმავე მუხლის მე-4 პუნქტის შესაბამისად, იმ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში, სადაც სწავლება ხორციელდება არასახელმწიფო ენაზე, საქართველოს ისტორიის, საქართველოს გეოგრაფიის და სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებები უნდა ისწავლებოდეს ქართულად, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში

- ქართულად ან აფხაზურად. იმავე კანონის 58-ე მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად კი - „ამ კანონის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი უნდა ამოქმედდეს ეტაპობრივად, მაგრამ არა უგვიანეს 2010-2011 სასწავლო წლის დაწყებისა.“ აღნიშნული დებულება გარკვეულ ჩანასახს წარმოადგენს ბილინგვური განათლების რეალიზაციისთვის, თუმცა ჩანაწერის ამ სახით არსებობა და მისი პრაქტიკული რეალიზაცია არაერთ პრობლემასთანაა დაკავშირებული.

ამავე კანონის მე-7 და მე-9 მუხლებით გარანტირებულია ზოგადი განათლების ხელმისაწვდომობა: მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, სახელმწიფო უზრუნველყოფს თითოეული მოსწავლის მიერ მის საცხოვრებელ ადგილთან მაქსიმალურად ახლოს ზოგადი განათლების სახელმწიფო ან მშობლიურ ენაზე მიღების უფლებას. თუ ამ მუხლის პირველი პუნქტით დაცული უფლების განხორციელება შეუძლებელია სტანდარტული ვაუჩერის მეშვეობით, სახელმწიფო ასეთ მოსწავლეებს უზრუნველყოფს გაზრდილი ვაუჩერით ან/და დამატებითი დაფინანსებით საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული შესაბამისი მიზნობრივი პროგრამის ფარგლებში. გაზრდილი ვაუჩერის ოდენობა და დამატებითი დაფინანსება საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული შესაბამისი მიზნობრივი პროგრამის ფარგლებში უნდა უზრუნველყოფდეს ამ მუხლის პირველი პუნქტით

განსაზღვრული უფლების განხორციელებას მცირე კონტინგენტიანი საჯარო სკოლის, სპეციალური, კორექციული ან ლინგვისტური უმცირესობის სკოლის ან კლასის ფარგლებში, თუ არსებობს 3 მოსწავლე დაწყებით საფეხურზე, 6 მოსწავლე საბაზო საფეხურზე და 21 მოსწავლე საშუალო საფეხურზე. კანონის მე-9 მუხლის პირველი პუნქტი უზრუნველყოფს ყველა მოსწავლის უფლებას, მიიღოს დაწყებითი და საბაზო განათლება. „ყველას აქვს სრული ზოგადი განათლების მიღების თანაბარი უფლება, რათა სრულად განავითაროს თავისი პიროვნება და შეიძინოს ის ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც აუცილებელია კერძო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში წარმატების მიღწევის თანაბარი შესაძლებლობებისთვის. დაწყებითი და საბაზო განათლების მიღება სავალდებულოა.“

ზოგადი განათლების კანონი იცავს ყველა მოსწავლეს ყოველგვარი ძალადობისაგან და აძლევს მშობლიურ ენაზე გამოხატვის თავისუფლებას. კერძოდ, კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტში აღნიშნულია: „დაუშვებელია საჯარო სკოლაში სასწავლო პროცესის რელიგიური ინდოქტრინაციის, პროზელიტიზმის ან იძულებითი ასიმილაციის მიზნებისათვის გამოყენება. ეს ნორმა არ ზღუდავს საჯარო სკოლაში სახელმწიფო დღესასწაულებისა და ისტორიული თარიღების აღნიშვნას, აგრეთვე ისეთი ღონისძიების ჩატარებას, რომელიც მიმართულია ეროვნული და

ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების დამკვიდრებისაკენ. იმავე მუხლის მე-6 პუნქტში კი აღნიშნულია: „სკოლა ვალდებულია დაიცვას და ხელი შეუწყოს მოსწავლეებს, მშობლებსა და მასწავლებლებს შორის შემწყნარებლობისა და ურთიერთპატივისცემის დამკვიდრებას, განურჩევლად მათი სოციალური, ეთნიკური, რელიგიური, ენობრივი და მსოფლმხედველობრივი კუთვნილებისა. მე-7 პუნქტის შესაბამისად კი „სკოლა თანასწორობის საფუძველზე იცავს უმცირესობების წევრების ინდივიდუალურ და კოლექტიურ უფლებას, თავისუფლად ისარგებლონ მშობლიური ენით, შეინარჩუნონ და გამოხატონ თავიანთი კულტურული კუთვნილება“.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის 22 მაისის №452 ბრძანებით დამტკიცებული „ექსტერნატის ფორმით მიღებული განათლების სერტიფიცირების დებულების“ თანახმად, მოსწავლეს განათლების დაძლევა ექსტერნატის ფორმით შეუძლია ქართულ, რუსულ, სომხურ ან აზერბაიჯანულ ენებზე. ექსტერნები, რომლებიც გამოცდებს აბარებენ რუსულ, სომხურ ან აზერბაიჯანულ ენაზე, აბარებენ გამოცდას ქართულ ენასა და ლიტერატურაშიც შესაბამისი სასწავლო პროგრამის გათვალისწინებით. საგამოცდო ტესტების თარგმნას ქართულიდან რუსულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე უზრუნველყოფს გამოცდების ეროვნული ცენტრი. ამასთან, ექსტერნები, რომლებიც

გამოცდებს აბარებენ რუსულ ენაზე, არ არიან უფლებამოსილნი, უცხო ენის გამოცდა ჩააბარონ რუსულ ენაში.

ეროვნულ უმცირესობებს კანონმდებლობით დადგენილი წესით შეუძლიათ დააფუძნონ საგანმანათლებლო დაწესებულებები კერძო სამართლის იურიდიული პირის ფორმით, რისთვისაც მათ უნდა მოიპოვონ ზოგადი, უმაღლესი, დაწყებითი ან/და საშუალო საგანმანათლებლო საქმიანობის ლიცენზია საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის 28 მარტის №127 ბრძანებით დამტკიცებული „ერთიანი ეროვნული გამოცდების ჩატარების დებულების“ მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, სახელმწიფოს მიერ აკრედიტებულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლის გასაგრძელებლად (მიუხედავად სწავლების ენისა) ყველა აბიტურიენტი ვალდებულია, ჩააბაროს გამოცდები შემდეგ საგნებში: ქართული ენა და ლიტერატურა, აბიტურიენტის არჩევით - ერთ-ერთი უცხოური ენა (ინგლისური, გერმანული, ფრანგული, რუსული), ზოგადი უნარები. ამავე მუხლის მე-7 პუნქტის შესაბამისად, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სახელმწიფოს მიერ აკრედიტებული პროგრამით სწავლის გასაგრძელებლად (მიუხედავად სწავლების ენისა) აბიტურიენტები

უფლებამოსილნი არიან, გამოცდა ზოგად უნარებში ჩააბარონ ქართულ, რუსულ, სომხურ ან აზერბაიჯანულ ენებზე. ხოლო მათემატიკაში, საქართველოს ისტორიასა და საზოგადოებრივ მეცნიერებებსა და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში (ფიზიკა, ქიმია, ბიოლოგია) ჩააბარონ ქართულ ან რუსულ ენაზე, რის შესახებაც მათ უნდა მიუთითონ საგამოცდო განაცხადში.

„უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის თანახმად, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლების ენა არის ქართული, ხოლო აფხაზეთში - აგრეთვე აფხაზური. სხვა ენაზე სწავლება, გარდა ინდივიდუალური სასწავლო კურსებისა, დაშვებულია, თუ ეს გათვალისწინებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან შეთანხმებულია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსთან.

სამოქალაქო, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრება

სახელისა და გვარის შეცვლის საკითხებს არეგულირებს „სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის IX თავი. ეროვნულ უმცირესობებთან მიმართებით სახელისა და გვარის ჩაწერასთან დაკავშირებით აღნიშნული კანონმდებლობა რაიმე სახის გამოწვევის არ ითვალისწინებს. უცხოური (ეროვნულ უმცირესობათა) სახელები და გვარები იწერება ისე, რომ მაქსიმალურად იქნას დაცული მათ ენაზე

გამოთქმის წესები, მაგრამ არ არსებობს კონკრეტული სამართლებრივი აქტი, რომელიც ზუსტად დაარეგულირებდა ამ საკითხს. მაგალითად, განსაზღვრავდა, თუ როგორ უნდა ჩაიწეროს ქართული ასოებით რომელიმე ენაზე კონკრეტული ბგერა, რაც რიგ პრობლემებს იწვევს პრაქტიკაში, თუმცა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მაქსიმალურად ხდება მოქალაქის ინტერესების გათვალისწინება.

2003 წლის საარჩევნო კოდექსში მიღებული დამატებების შესაბამისად, კოდექსის 51-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ საარჩევნო ბიულეტენები იბეჭდება სახელმწიფო ენაზე, ხოლო რეგიონებში, სადაც ვერ ფლობენ სახელმწიფო ენას, საჭიროების შემთხვევაში ამ მოქალაქეთათვის გასაგებ ენაზე. 2006 წლის 5 ოქტომბრის ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს - საკრებულოს არჩევნებისათვის საქართველოს საარჩევნო კოდექსში შევიდა ცვლილება (საქართველოს ორგანული კანონის „საქართველო საარჩევნო კოდექსის“ 1293-ე მუხლი, მე-18 პუნქტი), რომლის მიხედვითაც, საქართველოს ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას დაევადა, უზრუნველყო ეროვნული უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რაიონებში (ახალქალაქი, ნინოწმინდა, მარნეული და გარდაბანი) ამომრჩეველთა სიაში საკუთარი თავის გადასამოწმებლად ამომრჩეველთა ერთიანი სიის და საარჩევნო ბიულეტენების თარგმნა სომხურ, აზერბაიჯანულ და რუსულ ენებზე.

ენა და მასშედი

საზოგადოებრივი მაუწყებლის შესახებ კანონის მე-16 მუხლის მიხედვით, საზოგადოებრივი მაუწყებელი ვალდებულია, ხელი შეუწყოს ქვეყნის თვითმყოფადობის, სულიერი ფასეულობებისა და კულტურული მრავალფეროვნების განვითარებას და სათანადო პროპორციით განათავსოს უმცირესობების ენაზე, მათ შესახებ და მათ მიერ მომზადებული პროგრამები.

საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ მზადდება და გადაიცემა საინფორმაციო გამოშვება „მომამე“ სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფისათვის გასაგებ ხუთ ენაზე: აფხაზურად, სომხურად, აზერბაიჯანულად, ოსურად და რუსულად. არაქართულენოვანი მოამბის ქრონომეტრაჟი 25 წუთია და კვირის განმავლობაში მისი მაუწყებლობა შემდეგი თანმიმდევრობით ხდება: ორშაბათს - აფხაზურ ენაზე, სამშაბათს - ოსურ ენაზე, ოთხშაბათს - სომხურ ენაზე, ხუთშაბათს - აზერბაიჯანულ ენაზე და პარასკევს - რუსულ ენაზე.

ცენტრალური ტელეარხების გარდა, სომხური და აზერბაიჯანული მოსახლეობით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში ადგილობრივი ტელეარხებიც მაუწყებლობს, რომელთა გავრცელების არეალი მხოლოდ ამ რეგიონებით შემოიფარგლება. ტელეარხი „ატე-12“ სომხურ ენაზე მაუწყებლობს და მისი გავრცელების არეალი ახალქალაქის რაიონს და ნაწილობრივ ნინოწმინდის რაიონსაც მოიცავს. არხი დღეში მხოლოდ 3 საათს მაუწყებლობს. არხის ეთერში კვირაში 5-ჯერ გადის საინფორმაციო გამოშვება, რომლისთვისაც სიუჟეტებს განაკვეთში აყვანილი ჟურნალისტები ამზადებენ. ჯავახეთში ასევე მოღვაწეობს ადგილო-

ბრივი ტელევიზია „ფარვანა ტვ“. თუმცა „ატვ12“ და „ფარვანა ტვ“ არ წარმოადგენენ ლიცენზირებულ კომპანიებს და მაუწყებლობენ ულიცენზიოდ. სამცხე-ჯავახეთში მოქმედებს შპს „TV იმპერია“, რომლის ეთერში 23:00 საათზე გადის სომხურ ენაზე ნათარგმნი, „რუსთავი 2“-ის საინფორმაციო პროგრამა „კურიერი“.

„მარნეული TV“ აზერბაიჯანულ ენაზე მაუწყებლობს და მისი გავრცელების არეალი მარნეულის რაიონს მოიცავს. არხი არარეგულარულად მაუწყებლობს. მის ეთერში საინფორმაციო გამოშვება კვირაში მხოლოდ ერთხელ, პარასკევობით გადის. საინფორმაციო გამოშვების 20-წუთიან ქრონომეტრაჟში, ორიგინალურ სიუჟეტებს მხოლოდ 10 წუთი უჭირავს, რომელთა დიდი ნაწილი ცენტრალური ტელეკომპანიების პროდუქციაა, დანარჩენი დრო კი EURONEWS-ის ნათარგმნი სიუჟეტებით ივსება. ქვემო ქართლში მოქმედი კიდევ ერთი, „ტელეკომპანია ქვემო ქართლი“ მაუწყებლობს ქართულ და აზერბაიჯანულ ენაზე.

საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო აფინანსებს გაზეთებს: აზერბაიჯანულენოვან „გურჯისტანს“, სომხურენოვან „ვრასტანს“, რუსულენოვან „სვაბოდნაია გრუზიას“. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე თარგმნის ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრის მიერ გამოცემულ გაზეთს - „დიადლოგი“; გარდა ამისა, ეროვნული უმცირესობების თემაზე საქართველოში მოქმედი ორგანიზაციები პერიოდულად გამოსცემენ გაზეთებს.

III. ენობრივ პოლიტიკასთან და კანონმდებლო- ბასთან დაკავშირებული პრობლემები: რეკომენდაციები მათ გადასაჭრელად

ენობრივი პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა არასისტემურობა და არსებული პოლიტიკის აღსრულების ინსტიტუციონალური და საკანონმდებლო მექანიზმების არარსებობა. ენობრივი პოლიტიკა ქვეყნის პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი საკითხია. ხშირ შემთხვევაში ქვეყნის ენობრივი პოლიტიკა პირდაპირაა მიბმული ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკასთან და ეკონომიკური პოლიტიკის კონტექსტიდან გამომდინარეობს. საქართველოს რეალობაშიც ენობრივი პოლიტიკა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის სტრატეგიული განვითარებისთვის და, შესაბამისად, კომპლექსურ და ერთიან მიდგომას მოითხოვს.

აღსანიშნავია, რომ ენობრივი საკითხები ძალიან ხშირად ზედმეტად პოლიტიზებულია, რაც ხელს უშლის ხშირ შემთხვევაში ადეკვატური გადაწყვეტილებების მიღებას. 2002 წელს „სახელმწიფო ენის შესახებ“ კანონპროექტის ჩავარდნის მნიშვნელოვანი საფუძველი სწორედ საკითხის ზედმეტად პოლიტიზება იყო. შესაბამისად, ვერ მოხერხდა ენობრივი საკითხების სამართლებრივად სრულყოფილად რეგულირება და მისი შემდგომი იმპლემენტაცია.

ენობრივი პოლიტიკისა და ლინგვისტური ველის ფორმირებისათვის მნიშვნელოვანია, ჩამოყალიბდეს დეფინიციათა სისტემა. მნიშვნელოვანია **სახელმწიფო ენის, რეგიონული და უმცირესობათა ენების, ტერიტორიის არმქონე ენების, უმწერლობო ენათა** დეფინიციები და შესაბამისი საკანონმდებლო რეგულირება სისტემურ დონეზე.

ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ ენობრივი პოლიტიკის კომპონენტები გაიზარდოს. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ენობრივი პოლიტიკა დღესდღეობით მხოლოდ ორი მიმართულებით არის ჩამოყალიბებული: ა) **სახელმწიფო ენის სტატუსის გაძლიერება;** ბ) **უმცირესობათა ენების პოპულარიზაცია და დაცვა.** აღნიშნული მიდგომა ნიველირებას უკეთებს მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესს და, ფაქტობრივად, არ ასახავს ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ნაწილს. შესაბამისად, ენობრივი პოლიტიკის არსებული ორპოლუსიანი სისტემა მნიშვნელოვანია, რომ ოთხპოლუსიან სისტემად გარდაიქმნას და ენობრივ პოლიტიკაში შემდეგი მიმართულებები აისახოს:

- 1) სახელმწიფო ენის სტატუსის გაძლიერება;
- 2) უმცირესობათა ენების პოპულარიზაცია და დაცვა;
- 3) უცხო ენების მიმართებით არსებული პოლიტიკა;
- 4) ქართულის, როგორც უცხო ენისადმი განსასაზღვრი პოლიტიკა.

ერთიანი სისტემიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანია ენობრივი პოლიტიკის მარეგულირებელი

ერთიანი კანონის მიღება, რომელიც დაარეგულირებს ენობრივი პოლიტიკის სხვადასხვა ასპექტს. დღევანდელ სიტუაციაში სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტშია გაბნეული ენობრივი პოლიტიკის საკითხები და არ წარმოადგენს ერთიანი ენობრივი პოლიტიკის კონცეპტუალურ ხედვას.

ერთიანი პოლიტიკის შემუშავების პარალელურად, მნიშვნელოვანია ამ პოლიტიკის განხორციელების ერთიანი ინსტიტუციონალური მიდგომა. დღესდღეობით ენობრივი პოლიტიკის საკითხები ძირითადად განათლების სისტემასთანაა ასოცირებული და ინსტიტუციონალურადაც მხოლოდ განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროში არსებობს შესაბამისი სტრუქტურული ერთეული. შესაბამისად, ენობრივი პოლიტიკის ისედაც არასრული რეგულაციები ხშირ შემთხვევაში აღუსრულებელი რჩება და მის რეალიზაციაზე პასუხისმგებელი ორგანო ქვეყანაში არ არსებობს. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ისეთი სტრუქტურული ერთეულის შექმნა საქართველოს მთავრობის ფარგლებში, რომელიც უზრუნველყოფს ერთიანი ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვას და მის დანერგვას.

ენობრივი პოლიტიკის შემუშავებისას მნიშვნელოვანია საკითხის დეპოლიტიზაცია. ენობრივი საკითხების პოლიტიზება ხშირ შემთხვევაში ხელს უშლის ამ საკითხების გადაწყვეტას და დარეგულირებას.

ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში მნიშვნელოვანია თანამშრომლობა უმცირესობების

წარმომადგენლებთან, უფრო მეტიც – უმცირესობებს შორის თანამშრომლობაც მნიშვნელოვანია სწორი ენობრივი პოლიტიკის ფორმირებისათვის. თანამშრომლობის კვალდაკვალ, მნიშვნელოვანია, თავად უმცირესობებს ჰქონდეთ შემუშავებული საკუთარი სტრატეგია თავიანთი მშობლიური ენების განვითარებისა და მშობლიური და სახელმწიფო ენების მიმართების თაობაზე.

ენობრივი პოლიტიკა განათლებაში

განათლების სფეროში ენობრივი პოლიტიკა რეგულირდება ძირითადად „ზოგადი განათლების შესახებ“ და „უმაღლესი განათლების შესახებ“ კანონებით. როგორც საქართველოს კანონმდებლობის მიმოხილვიდან გამოჩნდა, განათლების სფეროში საკმაოდ კარგად არის დარეგულირებული ენობრივი საკითხები, თუმცა, გარკვეული სახის პრობლემები მაინც ჩნდება.

სახელმწიფო უზრუნველყოფს არაქართველი მოსწავლეებისთვის მშობლიურ ენაზე განათლების მიღების შესაძლებლობას, თუმცა, კანონის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტში, სადაც გვხვდება სასწავლო გეგმის მიხედვით განსაზღვრული საგნების ჩამონათვალი - არ არის არაქართველი მოსწავლეების მშობლიური ენა. რეალობაში სწავლების ენა ამ სკოლებში მათი მშობლიური ენაა, მოსწავლეები სწავლობენ მშობლიურ ენას, როგორც საგანს,

თუმცა, აღნიშნული არ რეგულირდება საქართველოს კანონმდებლობით.

ყველაზე მეტად პრობლემატურია განათლების შესახებ კანონის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი, რომლის შესაბამისად, იმ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში, სადაც სწავლება ხორციელდება არასახელმწიფო ენაზე, საქართველოს ისტორია, საქართველოს გეოგრაფია და სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებები უნდა ისწავლებოდეს ქართულად, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში - ქართულად ან აფხაზურად. იმავე კანონის 58-ე მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად კი - „ამ კანონის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი უნდა ამოქმედდეს ეტაპობრივად, მაგრამ არა უგვიანეს 2010-2011 სასწავლო წლის დაწყებისა.“ 2010-2011 წლისთვის საზოგადოებრივი მეცნიერებების სახელმწიფო ენაზე სწავლება და სწავლა შეუძლებელია ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში. ეს გაუმართლებელია როგორც მეთოდოლოგიური, აგრეთვე პოლიტიკური თვალსაზრისით. დამტკიცებულია, რომ ისტორიისა და გეოგრაფიის, აგრეთვე საზოგადოებრივი მეცნიერებების სწავლა ყველაზე მაღალ ლინგვისტურ კომპეტენციებს მოიცავს. შესაბამისად, თუ კანონმდებლებს ამ მუხლით სურდათ ბილინგვური სწავლების მოდელისა და ჩანასახის დანერგვა - მეთოდოლოგიურად და პედაგოგიურად აბსოლუტურად მიუღებელია და არარეალიზებადი შეთავაზებაა. ამ საგნების სწავლება სახელმწიფო ენაზე შესაძლებელია უკვე მაღალი

ენობრივი კომპეტენციების დონეს მიღწეული მოსწავლეებისათვის. აღნიშნული მუხლის პრაქტიკულმა რეალიზაციამ ქვემო ქართლსა და ჯავახეთში მოსწავლეების მხრიდან ამ საგნების და, საზოგადოდ, სახელმწიფო ენის სწავლების მოტივაცია დააკარგვინა და ხსენებულმა დებულებამ არა თუ გააძლიერა მოსწავლეებში სახელმწიფო ენის ცოდნა, არამედ უკუშედეგი გამოიღო. დებულების შემოღებას სერიოზული პოლიტიკური ენებათაღელვაც მოჰყვა, განსაკუთრებით ჯავახეთის რეგიონში. მოსახლეობამ კანონის აღნიშნული დებულებები ჩათვალა მათი ძალდატანებითი ასიმილაციის მცდელობად.

აღსანიშნავია ერთიან ეროვნულ გამოცდებთან დაკავშირებული პრობლემები. ერთიანი ეროვნული გამოცდების მოთხოვნები გათანაბრებულია ქართულენოვანი სკოლებისა და არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებულთათვის. შესაბამისად, არაქართულენოვანი სკოლის კურსდამთავრებულს ერთიან მისაღებ გამოცდებზე სახელმწიფო სთხოვს იმ ცოდნას, რომლის მიცემასაც სასწავლო გეგმით განსაზღვრული პირობების მაქსიმალურად შესრულების შემთხვევაშიც კი ვერ უზრუნველყოფს.

ზოგადი სტატისტიკური მონაცემები ეთნიკური უმცირესობების უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვისა თუ გრანტის მიღების შესახებ საკმაოდ მძიმეა; უფრო მეტიც: მსურველთა რაოდენობაც კი, რომელთაც სურთ უმაღლეს

სასწავლებლებში საქართველოში გააგრძელონ სწავლა, საკმაოდ დაბალია. განსხვავება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ერთიანი ეროვნული გამოცდების შემოდგომის შემდეგ. როგორც აბიტურიენტთა, აგრეთვე ჩარიცხულ სტუდენტთა რაოდენობამ უკვე 2005 წელს მნიშვნელოვნად დაიკლო. სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, ეთნიკური უმცირესობების აბიტურიენტთა რაოდენობა ოდნავ აღემატება აბიტურიენტთა საერთო რაოდენობის 1%-ს. თუმცა, მაგალითად, ჯავახეთში არსებული ვითარების ანალიზის საფუძველზე, უნდა აღინიშნოს, რომ უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვის მსურველთა რაოდენობა 2005 წლიდან 2007 წლამდე პერიოდშიც კი უფრო მეტად შემცირდა, რომ აღარაფერი ვთქვათ რეფორმამდე პერიოდთან შედარებით.

ჩარიცხულ სტუდენტთა რაოდენობაში ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელთა ხვედრითი წილი უფრო მეტად სავალალოა: ოთხი რაიონის (ახალქალაქი, ნინოწმინდა, წალკა, მარნეული) ანალიზის საფუძველზე, შეიძლება ითქვას, რომ ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლების პროცენტული რაოდენობა ჩარიცხულ სტუდენტთა საერთო რაოდენობის 0.7%-ი არ აღემატებოდა 2005 წელს, 2007 წლის მონაცემით კი ეს რაოდენობა კიდევ უფრო შემცირდა: პროცენტული რაოდენობის თვალსაზრისით – განახევრდა.

ბევრად სავალალო სიტუაციაა გრანტის მიღების თვალსაზრისით. 2005 წელს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა ხვედრითი წილი გრანტის მიმღებთა შორის 0.1%-ს არ აღემატებოდა. 2007 წლისთვის ამ მაჩვენებელმა ოდნავ აიწია, თუმცა სიტუაცია მაინც საკმაოდ მძიმეა. (უნდა აღინიშნოს რომ სოციალური პროგრამის ფარგლებში არაქართულენოვან სკოლადამთავრებული აბიტურიენტები იღებენ დამატებით კვოტირებულ გრანტებს, მიუხედავად მათი შედეგებისა).

აღნიშნული მძიმე სიტუაცია შემდეგმა გარემოებებმა განაპირობა:

1) მოსწავლეები ვერ ფლობენ სათანადოდ სახელმწიფო ენას (სახელმწიფომ ვერ შექმნა სახელმწიფო ენის შესწავლის სათანადო პირობები და სთხოვს იმას, რის სწავლების საშუალებაც არ ჰქონიათ მოსწავლეებს); შესაბამისად, არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებულები არჩევენ უმაღლესი განათლების მიღებას საზღვარგარეთ (აზერბაიჯანი, სომხეთი, რუსეთი...).

2) საქართველოში უმაღლესი განათლების მიღების მსურველებს სახელმწიფო ენის ბარიერი ხელს უშლით, კონკურენცია გაუწიონ ქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებულ აბიტურიენტებს.

3) არაქართულენოვანი სკოლები, მოსწავლეები და მშობლები მოუძზადებელნი შეხედნენ 2005 წლის რეფორმას, რამაც მოსახლეობაში გააჩინა უნდობლობა და რწმენა

იმისა, რომ შეუძლებელია, უმაღლესი განათლება საქართველოში მიიღონ.

4) უმაღლესი სასწავლებლების აკრედიტაციის პროცესის შედეგად, რეგიონებში მოქმედი უმაღლესი სასწავლებლების ნაწილს შეეკმნათ აკრედიტაციის გავლის პრობლემა. შედეგად – ქვემო ქართლის რეგიონში ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რაიონებში საერთოდ აღარ არის აკრედიტებული უმაღლესი სასწავლებელი, ხოლო ჯავახეთში ფუნქციონირებს ჯავახეთის კოლეჯი, რომელმაც 2007 წელს, აკრედიტაციის პროცესის მიმდინარეობის გამო, ვერ მიიღო სტუდენტები, რაც მაშინვე აისახა ჯავახეთის რაიონში როგორც აბიტურიენტთა რაოდენობაზე, აგრეთვე – ჩარიცხულ სტუდენტთა რაოდენობაზე.

აღნიშნული პრობლემები და, გარკვეულწილად, დისკრიმინაციული გარემო არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებულებთან მიმართებით სერიოზულ ნიჰილიზმს იწვევს ამ სკოლის მოსწავლეებში, რათა მათ სწავლა განაგრძონ ქართულ უმაღლეს სასწავლებლებში. მაგალითად, ქართულენოვანი სკოლის კურსდამთავრებულთა თითქმის 53%-ს განაცხადი და საბუთები შეაქვთ უმაღლეს სასწავლებლებში. აღნიშნული მაჩვენებელი ქვემო ქართლისა და ჯავახეთის ზოგიერთ რაიონში (მარნეული, წალკა, ახალქალაქი, ნინოწმინდა) 10%-ს არ აღემატება. არაქართულენოვანი სკოლების

მოსწავლეებში საკმაოდ მაღალია სკოლის მიტოვების მაჩვენებელიც. მაგალითად, მთელ საქართველოში არსებული სკოლის მიტოვების აღრიცხული ფაქტების 30,3% მხოლოდ ქვემო ქართლის რეგიონზე მოდის, სადაც კომპაქტურად სახლობენ ეთნიკური აზერბაიჯანელები. თუ სკოლის მიტოვების საერთო მაჩვენებელი მთელ საქართველოში მხოლოდ 0,3 %-ია, ქვემო ქართლის რეგიონის ზოგიერთ სკოლაში ის 15 %-საც აღარბებს.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა არაქართულენოვანი სკოლების დაფინანსების პრობლემა. რეფორმამდე საქართველოს საჯარო სკოლები დაფინანსებას იღებდნენ ადგილობრივი ბიუჯეტიდან. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის 15 სექტემბრის №449 ბრძანებით, ზოგადი განათლების კანონის შესაბამისად, სახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებები დაფუძნდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირების სახით. კანონით უზრუნველყოფილია ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების ადმინისტრაციული და ფინანსური ავტონომია. ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემა გადავიდა ერთ მოსწავლეზე გათვლილ, ვაუჩერულ მოდელზე, სადაც, როგორც საჯარო, ისე კერძო სკოლები მოსწავლეთა რაოდენობის შესაბამისად იღებენ თანხას სახელმწიფოს ცენტრალური ბიუჯეტიდან. რეფორმის შედეგად, სკოლების ნაწილს საკმაოდ დიდი ფინანსური რესურსი გაუჩნდათ,

ნაწილი კი დოტაციური გახდა და მხოლოდ პედაგოგების ხელფასის გასტუმრებას ახერხებს. აღნიშნული პრობლემა არ არის დამახასიათებელი მხოლოდ არაქართულენოვანი სკოლებისთვის და საერთოა ყველა ზოგად-საგანმანათლებლო დაწესებულებისთვის, თუმცა, არაქართულენოვანი სკოლები დამატებით დაფინანსებას საჭიროებენ ენობრივი ფაქტორების გათვალისწინებით. აღსანიშნავია, რომ კანონმდებლობა ითვალისწინებს არაქართულენოვანი სკოლების ლინგვისტურ საჭიროებებს, კერძოდ, განათლების შესახებ კანონის მე-7 მუხლის მიხედვით, თუკი საგანმანათლებლო მიზნების განხორციელება შეუძლებელია სტანდარტული ვაუჩერის მეშვეობით, სახელმწიფო ასეთ მოსწავლეებს უზრუნველყოფს გაზრდილი ვაუჩერით ან/და დამატებითი დაფინანსებით საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული შესაბამისი მიზნობრივი პროგრამის ფარგლებში. გაზრდილი ვაუჩერის ოდენობა და დამატებითი დაფინანსება უნდა უზრუნველყოფდეს ზოგადი განათლების მიღების უფლების რეალიზაციას მცირეკონტინგენტიანი საჯარო სკოლის, სპეციალური, კორექციული ან ლინგვისტური უმცირესობის სკოლის ან კლასის ფარგლებში, თუ არსებობს 3 მოსწავლე დაწყებით საფეხურზე, 6 მოსწავლე საბაზო საფეხურზე და 21 მოსწავლე საშუალო საფეხურზე. აღნიშნული მუხლი

მოქმედებს მცირეკონტიგენტთან სკოლებთან მიმართებით, თუმცა ლინგვისტური საჭიროებების მქონე სკოლებზე პრაქტიკული რეალიზაცია არ მოჰყოლია. უფრო მეტიც, ორგანიზაცია „სიმერას“ მიერ ეუთოს ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის ოფისის დახმარებით ხორციელდებოდა საპილოტე პროექტი ბილინგვური სწავლების მოდელის დასანერგად. 12 სკოლა მონაწილეობდა აღნიშნულ პროექტში. პროექტის დასრულების შემდეგ სკოლებმა ვეღარ შეძლეს ბილინგვური სწავლების გაგრძელება ფინანსური პრობლემების გამო: დამატებითი ფინანსები მიზნობრივი პროგრამის განსახორციელებლად განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსგან ვეღარ მიიღეს. შესაბამისად, არაქართულენოვანი სკოლების საქმიანობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანი იქნება ვაუჩერული დაფინანსების სისტემაში გარკვეული ცვლილების შეტანა.

აღსანიშნავია, რომ განათლების დაფინანსების ვაუჩერულ სისტემაზე გადასვლამ გამოიწვია სახელმწიფო ენის მასწავლებლების რეგიონიდან გადინების პროცესი. ადგილობრივი კადრების სიმწირის გამო, ქვემო ქართლსა და ჯავახეთში 1998 წლიდან მიაღწინეს ქართული ენის მასწავლებლები. ეს პროცესი განახლდა 2004 წელს და პროექტის „მომავალი იწყება დღეს“ ფარგლებში რეგიონებში გაიგზავნა დამატებით 38 პედაგოგი თბილისიდან და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონიდან.

გაგზავნილი პედაგოგები იღებდნენ დამატებით გრანტს, რაც გახლდათ მათთვის მოტივაცია და სტიმული რეგიონში წასასვლელად. სულ რაღაც წელიწად-ნახევარში დაფინანსების სისტემის შეცვლამ გამოიწვია აღნიშნული პედაგოგებისთვის გრანტების გაუქმება. შესაბამისად, ქართული ენის 43-მა მასწავლებელმა დატოვა ჯავახეთის რეგიონი. აღნიშნული პედაგოგების რეგიონის მიტოვებამ ქართული ენის კვალიფიციურ პედაგოგთა დეფიციტი უფრო მწვავე გახადა.

პრობლემებია როგორც არსებული პედაგოგების ადგილზე დამაგრების, აგრეთვე ახალი პედაგოგიური კადრების მომზადების თვალსაზრისით. 2005 წლის მისაღები გამოცდების შემდეგ იმ აბიტურიენტთა რაოდენობა ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონებიდან, რომლებმაც სწავლა გააგრძელეს პედაგოგიურ სპეციალობებზე, მიზერულია. სტუდენტობის არყოფნის გამო დახურვის საფრთხის წინაშეა არმენოლოგიისა და აზერბაიჯანული ენების სპეციალობები თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. უმაღლესი სასწავლებლები, ფაქტობრივად, აღარ უშვებენ კადრებს არაქართულენოვანი სკოლებისთვის. არაქართულენოვანი სკოლების მასწავლებელთა სქესობრივ-ასაკობრივ სტრუქტურას თუ გადავხედავთ, ნათელია, რომ მიმდინარეობს პედაგოგიური კადრების დაბერების პროცესი (40 წელს გადაცილებულ მასწავლებლები მასწავლებლების საერთო რაოდენობის

62%-ზე მეტს შეადგენს) და მნიშვნელოვანია მათი ახალი კადრებით სასწრაფოდ შეცვლა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეიძლება არაქართულენოვანი სკოლები პედაგოგიური კადრების გარეშე დარჩნენ. ამის ტენდენცია უკვე შეინიშნება. მაგალითად, ჯავახეთის რეგიონში ვაკანტურია არა მარტო ქართული ენის, არამედ, მაგალითად, ფიზიკისა და ქიმიის მასწავლებლის არაერთი თანამდებობა სხვადასხვა საჯარო სკოლაში (ახალქალაქის საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრის ინფორმაცია).

რეკომენდაციები განათლების სფეროში ენის გამოყენების თაობაზე

განათლების სისტემაში ენობრივი თვალსაზრისით ზემოთ ხსენებული პრობლემების მოგვარებისათვის, მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია შემდეგი რეკომენდაციების განხორციელება:

რეკომენდაცია 1:

- *1(ა) ეთნიკური უმცირესობების მშობლიური ენის სწავლების ასახვა კანონმდებლობაში;*
- *1(ბ) ეთნიკური უმცირესობების მშობლიური ენის სწავლების სასწავლო გეგმის დამტკიცება და დანერგვა;*
- *1(გ) ეთნიკური უმცირესობების მშობლიური ენის მასწავლებლის სტანდარტის შემუშავება.*

მნიშვნელოვანია მშობლიური ენის სწავლების დებულებები აისახოს კანონმდებლობაშიც. განათლების კანონის მე-5 მუხლს შესაძლებელია დაემატოს დამატებითი პუნქტი, სადაც აღნიშნული იქნება, რომ იმ სკოლებში, სადაც სწავლობენ საქართველოს მოქალაქეები, რომელთათვისაც სახელმწიფო ენა არ არის მშობლიური, ეროვნული სასწავლო გეგმა, გარდა მე-5 მუხლის მესამე პუნქტში ჩამოთვლილი საგნებისა, მოიცავს მათს მშობლიურ ენასაც. აღნიშნული დებულების პრაქტიკული რეალიზაციისთვის კი განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრმა უნდა დაამტკიცოს სომხურის, როგორც მშობლიური ენის, აგრეთვე აზერბაიჯანულის, როგორც მშობლიური ენის სასწავლო გეგმა, რომლებიც შემუშავებულია ეუთოს ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის ოფისისა და საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ერთობლივი პროექტების ფარგლებში და დაიწკოს შესაბამისი პროცედურების განხორციელება აღნიშნული სტანდარტის შესაბამისი სახელმძღვანელოების შემუშავებისა და ამ სტანდარტის სკოლებში დანერგვის მიზნით. ამასთანავე, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრმა უნდა შეიმუშაოს სომხურის, როგორც მშობლიური ენის და აზერბაიჯანულის, როგორც მშობლიური ენის მასწავლებლების პროფესიული სტანდარტი. სტანდარტის შემუშავების შემდეგ მოხდება ამ

პედაგოგების ჩართვა სერტიფიცირების და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების რეფორმის პროცესში. ამ მიმართულებით მუშაობა მნიშვნელოვანია ბილინგვური განათლების რეფორმის კონტექსტში და ამ რეფორმის სრულყოფილად იმპლემენტაციისთვის.

რეკომენდაცია 2:

- 2(ა) საზოგადოებრივი მეცნიერებების სახელმწიფო ენაზე სწავლების მოთხოვნა გადაგადდეს 2016 წლამდე და გაგრძელდეს მხოლოდ საშუალო სკოლის საფეხურისთვის.
- 2(ბ) საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს სასწავლო გეგმებისა და შეფასების და ეროვნული აკრედიტაციის ცენტრებმა შეიმუშაოს ბილინგვური სწავლების სხვადასხვა მოდელი.

საქართველოს ისტორიისა და გეოგრაფიის, აგრეთვე სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებების სახელმწიფო ენაზე სწავლების მოთხოვნა გადაიდოს 2016 წლამდე და ეს მოთხოვნა გაგრძელდეს მხოლოდ საშუალო სკოლის საფეხურისათვის. ხოლო საშუალო სკოლის საფეხურზე მოსწავლის ენობრივი კომპეტენციის იმ დონემდე მისაყვანად, რათა მან შეძლოს საქართველოს ისტორიისა და გეოგრაფიის, აგრეთვე საზოგადოებრივი მეცნიერებების ქართულ ენაზე სწავლა, არაქართულენოვანმა სკოლებმა

უზრუნველყონ ბილინგვური განათლების სხვადასხვა მოდელისა და პროგრამის განხორციელება. ბილინგვური სწავლების სხვადასხვა მოდელი უნდა იწყებოდეს სახელმწიფო ენის, როგორც ცალკე აღებული, მხოლოდ ერთი საგნის სწავლების მოდელიდან და უნდა მთავრდებოდეს მშობლიური ენის, როგორც ცალკე აღებული ერთი საგნის სწავლების მოდელამდე. ამასთანავე, სკოლას უნდა შეეძლოს დამოუკიდებელი მოდელის შემუშავებაც. ბილინგვური სწავლების მოდელებს გამოიმუშავენ და ამტკიცებს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების, ეროვნული აკრედიტაციის ცენტრები. სკოლას აქვს უფლება, აირჩიოს ბილინგვური სწავლების ნებისმიერი მოდელი საკუთარი შეხედულებებისა და არსებული რესურსებიდან გამომდინარე.

რეკომენდაცია 3:

- 3(ა) არსებული რეალობის შესაბამისი მისაღები გამოცდების სისტემის შექმნა;
- 3(ბ) ეთნიკური უმცირესობების აბიტურიენტთა ღამათებითი მოსამზადებელი პროგრამების შექმნა;
- 3(გ) მოსახლეობასთან საბანგანათლებლო მუშაობის წარმოება (ძირითადად, მშობლებთან) შშაღუს სასწავლებლებში

მათი შვილების პერსპექტივისა და, ზოგადად, საქართველოში მათი პერსპექტივის თვალსაზრისით;

- 3(დ) ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში უმაღლესი სასწავლებლების უზენაესი ინსტიტუტების ხელშეწყობა.

რეალობის შესაბამისი მისაღები გამოცდების სისტემის შექმნა

მნიშვნელოვანია, ქართულ ენაში ერთიან ეროვნულ გამოცდაში მოხდეს რანჟირება როგორც მოთხოვნებში, აგრეთვე მიღებულ შედეგებში ქართულენოვან და არაქართულენოვან სკოლადამთავრებულ აბიტურიენტებს შორის (არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებული აბიტურიენტები, რომლებიც არასახელმწიფო ენაზე აბარებენ უნარების ტესტებს). ამასთანავე, ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი სტუდენტებისთვის იმ სპეციალობებზე, რომლებზეც *ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის ეკონომიკური განვითარებისა და დასაქმების პოლიტიკიდან გამომდინარე, სტრატეგიულია კადრების მომზადება, გარკვეული დამატებითი ადგილების გამოყოფა გარდამავალ პერიოდში პრობლემის გადაჭრის მეორე, ალტერნატიული გადაწყვეტა;* ანუ, საუბარი დამატებით ადგილებზე უმაღლესი სასწავლებლებისთვის ეთნიკური უმცირესობის სტუდენტებისათვის და შიდა კონკურენციის პირობებში ამ ადგილებზე აბიტურიენტების

უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვა (ე.წ. პოზიტიური დისკრიმინაცია). ისინი უმრავლესობის წარმომადგენლებს არსებულ ადგილებს კი არ ართმევენ, არამედ მათთვის დამატებით ხდება უნივერსიტეტების სუბსიდირება. ამ შემთხვევაში გარკვეული რაოდენობის ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელ სტუდენტებს მიეცემოდათ საშუალება, სწავლა რომელიმე ქართულ უმაღლეს სასწავლებელში გაეგრძელებინათ. ამისათვის კი მათ ყველა ეროვნული გამოცდის შემადგენელი ტესტი უნდა გაიარონ და ისინი, ვისაც დანარჩენ უმცირესობათა შორის ყველაზე მაღალი ქულები ექნებათ, სწავლას უნივერსიტეტის გარკვეულ ფაკულტეტებზე შეძლებენ.

ეთნიკური უმცირესობების აბიტურიენტთა დამატებითი მოსამზადებელი პროგრამების შექმნა

ეთნიკური უმცირესობების უმაღლეს სასწავლებლებში ჩაბარების ხელშესაწყობად ერთ-ერთი გზა ინტერვენციული პროგრამების განხორციელებაა, ანუ უმაღლეს სასწავლებელში მოსახვედრად სპეციალური კურსების ორგანიზება. ინტერვენციული პროგრამა ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისათვის სპეციალური მოსამზადებელი პროგრამების შემუშავებასა და სრულყოფას გულისხმობს. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ უნდა შემუშავდეს და ფინანსურად უზრუნველყონ ინტერვენციული პროგრამები. პროგრამები უნდა მოიცავდეს ინტენსიური კურსების ორგანიზებას სულ

მცირე ქართულ ენასა და უნარ-ჩვევებში. ამ პროცესის ეფექტურად განსახორციელებლად აუცილებელია:

- ა) შესაბამისი სასწავლო მასალის შერჩევა;
- ბ) კვალიფიციურ პედაგოგთა შერჩევა და დამატებითი გადამზადება;
- გ) ტერიტორიული საკითხის განსაზღვრა კურსების ორგანიზებისას;
- დ) მონიტორინგისა და შეფასების ეფექტური სისტემის შექმნა;
- ე) კურსების წარმატებისა თუ წარუმატებლობის კვლევა და შესაბამისი ინდიკატორების შემუშავება.

მოსახლეობასთან საგანმანათლებლო მუშაობის წარმოება

მნიშვნელოვანია მშობლებთან მუშაობა უმაღლეს სასწავლებლებში მათი შვილების პერსპექტივისა და ზოგადად საქართველოში მათი პერსპექტივის თვალსაზრისით; „მშობელთა ჩართულობა“ და მათი განათლება / ინფორმირება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ეთნიკური უმცირესობების განათლებასთან დაკავშირებული პროგრამების წარმატებისათვის. მშობლებს, ერთი მხრივ, ძალიან დიდი გავლენა გააჩნიათ მისაღები გამოცდების პოლიტიკისადმი პოზიტიური ან ნეგატიური კლიმატის შესაქმნელად და შეუძლიათ უზრუნველყონ ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ მოსწავლეთა მზაობა უმაღლესი განათლება

საქართველოში მიიღონ. ხოლო, მეორე მხრივ, მშობლების განათლება და ჩართულობა სოციალური ღირებულებაცაა, რაც მნიშვნელოვანია ეთნიკური უმცირესობებისათვის არა მარტო განათლების სფეროში, არამედ მომავალში წარმატებისათვის. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ადეკვატური PR- აქციების დაგეგმვა და განხორციელება.

ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში უმაღლესი სასწავლებლების ფუნქციონირების ხელშეწყობა

რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, შესაბამისი საკადრო რესურსის საჭიროების ანალიზის საფუძველზე, ქვემო ქართლის რეგიონში უმაღლესი სასწავლებლების ფუნქციონირების ხელშეწყობა. ჯავახეთის რეგიონში ახალციხისა და ახალქალაქის უნივერსიტეტების საქმიანობის გაუმჯობესება. შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნის პირობებში, სასურველია ამ ორ რეგიონში საუნივერსიტეტო ცენტრების შექმნაც.

რეკომენდაცია 4:

- *ენობრივი საჭიროებების ასახვა პაუზირული დაფინანსების სისტემაში*

მიუხედავად იმისა, რომ მოქმედ კანონმდებლობაში ასახულია ლინგვისტური საჭიროებების მქონე სკოლებზე

გაზრდილი ვაუჩერის ან მიზნობრივი პროგრამის ფარგლებში დამატებითი დაფინანსების გამოყოფის საკითხი, აღნიშნული მოთხოვნა არ სრულდება. შესაბამისად, უპრიანი იქნება, ლინგვისტური საჭიროებების დაფინანსების ასახვა უშუალოდ ვაუჩერულ სისტემაში ამ მიმართულებით შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს პოლონეთის მაგალითი. პოლონეთი საჯარო სკოლებში ლინგვისტური საჭიროების მქონე სკოლები იღებენ სტანდარტული ვაუჩერის 120 %-ს, ხოლო მცირე-კონტინგენტიანი და ამასთანავე ლინგვისტური საჭიროების მქონე სკოლები სტანდარტული ვაუჩერის 170%-ს. აღნიშნული მიდგომის მეორე ალტერნატივაა უმცირესობათა პროგრამების დაფინანსება: საჯარო სკოლებს ლინგვისტური საჭიროებებისათვის დაუფინანსდებათ კონკრეტული პროგრამები. ამ შემთხვევაში ეს პროცესი შეიძლება მიეხდეს აკრედიტაციის პროცესს და აკრედიტებულმა უმცირესობების პროგრამებმა მიიღონ დამატებითი მიზნობრივი დაფინანსება.

რეკომენდაცია 5:

- 5(ა) *მასწავლებელთა ხელფასის ფორმირების წესში ბილინგვალური მასწავლებლისთვის დანამატის ასახვა;*
- 5(ბ) *არაქართულენოვანი სკოლის კლავოგებისთვის ენობრივი საჭიროებებისთვის დამატებითი ვაუჩერის გამოყოფა;*

- 5(ბ) არაქართულენოვანი სკოლის მასწავლებელთა პროფესიული განვითარებისთვის გაზრდილი ვაუშერის გამოყოფა.

არაქართულენოვანი სკოლების პედაგოგთა წახალისებისა და ენობრივი საჭიროებებისათვის მნიშვნელოვანია ამ მიმართულებით შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება:

(ა) განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ახორციელებს მასწავლებელთა სერტიფიცირების რეფორმას. არაქართულენოვანი სკოლის მასწავლებლის სერტიფიცირებაც შესაბამისად უნდა აისახოს ამ პროცესში. მნიშვნელოვანია მასწავლებელთა გადამზადების პოლიტიკა იყოს ძალიან დაბალანსებული. ერთი მხრივ, მოიცავდეს მაღალი სტანდარტების დაწესებას მასწავლებელთათვის, ხოლო, მეორე მხრივ, მათთვის წამახალისებელი მექანიზმების ამუშავებას. წამახალისებელი მექანიზმები შეიძლება იყო ხელფასზე დანამატის განსაზღვრა ქართული ენის, აგრეთვე სხვადასხვა საგნის ბილინგვალი მასწავლებლებისთვის. აღნიშნულით სტიმულირება მოხდება კადრების ადგილზე დამატების და მათი მოზიდვის თვალსაზრისით;

(ბ) არაქართულენოვანი სკოლის მასწავლებლების პროფესიული განვითარებისთვის დამატებითი ვაუშერის გამოყოფა ენობრივი საჭიროებებისთვის, რაც გულისხმობს

მათთვის სახელმწიფო ენის სწავლების კურსების დაფინანსებას;

(გ) პედაგოგთა გადამზადების პროცესი, რეფორმის შესაბამისად, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებს ემყარება. იურიდიული პირები მასწავლებელთა მომზადების პროგრამებისთვის იღებენ აკრედიტაციას განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსგან და შემდგომ ახორციელებენ პედაგოგთა მოზიდვას თავიანთ პროგრამებში. არაქართულენოვანი სკოლების პედაგოგთა გადამზადება პროვაიდერს დაუჯდება უფრო ძვირი, რადგან პედაგოგები ვერ ფლობენ სახელმწიფო ენას და პროვაიდერს მოუწევს დამატებითი თანხების გაღება თარჯიმნის მომსახურებისთვის. ამან შეიძლება არაქართულენოვანი სკოლების პედაგოგთა გადამზადება ბაზრისათვის არარენტაბელური გახადოს (პედაგოგებმა და არაქართულენოვანმა სკოლებმა ვერ შეძლონ გაზრდილი თანხის დაფარვა) და არაქართულენოვანი სკოლების პედაგოგების გადამზადების პროგრამაზე უარი თქვან პროვაიდერებმა. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ გარკვეული სუბსიდირება მოახდინოს ამ მიმართულებით, რომ არაქართულენოვანი სკოლების მასწავლებლები რეფორმის მიღმა არ დარჩნენ.

რეკომენდაცია 6:

- *6(ა) უმაღლეს სასწავლებლების ხელშეწყობა მასწავლებელთა მომზადების საბანძანათლოებლო პროგრამის დახვეწაში;*
- *6(ბ) უმაღლეს სასწავლებლების ხელშეწყობა ბილინგვალური კვალიფიკაციის მომზადების პროგრამის დანერგვაში;*
- *6(გ) შემცირებისათვის ენების კათედრების კვლევითი და სამეცნიერო მუშაობის ხელშეწყობა;*
- *6(დ) დამატებითი შეღავათების დაწესება არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებული აბიტურიენტებისთვის მისაღებ გამორცდებულ, გააკლავრიატისა და მაგისტრატურის დაფინანსებაში;*
- *6(ე) საკონტრაქტო სისტემის შემუშავება შეღავათებით ჩარიცხულ სტუდენტებზე.*

მნიშვნელოვანია არაქართულენოვანი სკოლებისთვის პედაგოგიური კადრების მომზადების საკითხი, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს 3 ძირითად და ურთიერთგადაჯახებულ კომპონენტს: 1) უმაღლესი სასწავლებლების ხელშეწყობა პედაგოგთა მომზადების პროგრამების დასახეწად; 2) აბიტურიენტთა წახალისება და მათთვის ინსენტივების შექმნა, რათა ჩააბარონ უმაღლეს სასწავლებლებში პედაგოგიურ სპეციალობებზე; 3) იმ სტუდენტებზე, რომლებიც შედგავთიანი რეჟიმით მოხედებიან პედაგოგიურ უმაღლეს სასწავლებლებში და/ან მათი სწავლების დაფინანსება (როგორც საბაკალავრო,

აგრეთვე სამაგისტრო) მოხდება სახელმწიფოს მიერ. საკონტრაქტო სისტემის შესაბამისად, შესაძლებელია მათ, სახელმწიფოს მიერ გაწეული შეღავათების სანაცვლოდ, აიღონ ვალდებულება გარკვეული ვადით ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის არაქართულენოვან სკოლებში იმუშაონ. მნიშვნელოვანია ამ პროცესში ადგილობრივი თვითმმართველობების და რეგიონული ადმინისტრაციების ჩართვა

ენა და მართლმსაჯულება,

ენა და სახელმწიფოს მართვა

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სახელმწიფო ენის გაძლიერების თვალსაზრისით, კანონმდებლობაში არაერთი მუხლია ასახული. აღსანიშნავია, რომ ამ მუხლების უმრავლესობა ან არ მუშაობს და მისი აღსრულება არ ხდება, ან არღვევს ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების ფუნდამენტურ პრინციპებს. მაგალითად, არ სრულდება კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, რომლის მიხედვით, საჯარო სამსახური ხორციელდება სახელმწიფო ენაზე. ქვემო ქართლისა და ჯავახეთის რეგიონებში საჯარო სამსახური ხორციელდება არასახელმწიფო ენებზე. ანალოგიური სიტუაციაა თვითმმართველობის შესახებ კანონის მოთხოვნასთან მიმართებით: თვითმმართველობის ორგანოების სამუშაო ენა ჯავახეთისა და ქვემო ქართლში არ გახლავთ სახელმწიფო ენა. აღნიშნული გამოწვეულია

ობიექტური რეალობით – სახელმწიფო ენაზე თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობა, ისევე, როგორც სახელმწიფო სამსახურების ფუნქციონირება, დღევანდელ დღეს, პრაქტიკულად, შეუძლებელია. საარჩევნო კოდექსის შესაბამისად, პარლამენტის წევრი ვალდებულია, ფლობდეს სახელმწიფო ენას. აღნიშნული დებულებაც ხშირად ან არ სრულდება, ან, რომ შესრულდეს, არღვევს ადამიანის უფლებებს. კერძოდ, არჩევნების თავისუფლების პრინციპს, რომელიც გარანტირებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო და ადამიანთა უფლებების დაცვის ევროპული კონვენციებით. ენობრივი შეზღუდვები არ უნდა იყოს დაწესებული საარჩევნო პროცესის წარმოებისას – აღნიშნული ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 23-ე მუხლის მესამე პუნქტს, სადაც აღნიშნულია: „ხალხის ნება არის მთავრობის ხელისუფლების განხორციელების ქვაკუთხედი“. ენის ცოდნის არასათანადო დონემ არ უნდა შეუშალოს ხელი ჯგუფს პოლიტიკურ პროცესში მონაწილეობაში, მათ შორის საარჩევნო უფლების განხორციელებაში, რაც გულისხმობს - აირჩიოს და იყოს არჩეული.

კანონმდებლობის შესაბამისად, სამართალწარმოების ენა არის ქართული, თუმცა ამ საკონსტიტუციო დებულების რეალიზაცია შეუძლებელია ჯავახეთისა და

ქვემო ქართლის ზოგიერთ რაიონში. სასამართლოსა და პროკურატურაში არაერთ მნიშვნელოვან პრობლემას აწყდებიან აღნიშნული დებულებებიდან გამომდინარე. სასამართლო დოკუმენტაცია ახალქალაქში ზოგჯერ იწერება რუსულ ენაზე, ხოლო ზეპირი მოსმენები მიმდინარეობს სომხურ ენაზე. ქვემო ქართლში, როგორც წესი, პროცესები მიმდინარეობს თარჯიმნის მეშვეობით, თუმცა, ამ მხრივაც ჩნდება სერიოზული პრობლემები: თარგმანის დაგვიანების გამო ხშირად ვერ ეტყვიან მოქალაქეები ვადებში, გარდა ამისა, ხშირად დგას კითხვის ნიშნის ქვეშ თარგმანის ორიგინალთან ადეკვატურობა და თარგმანის ცუდი ხარისხი შეიძლება აისახოს მიღებულ გადაწყვეტილებებზე. სასამართლო წარმოების ენად სახელმწიფო ენის გამოცხადება სახელმწიფოს სამართლებრივი უფლებაა, თუმცა, თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ საქართველო შეუერთდა სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო კონვენციას და ადამიანთა უფლებების დაცვის ევროპულ კონვენციას, აუცილებელია, ყურადღება მიექცეს სასამართლო პროცესის სამართლიანობის პრინციპს, რაც გარანტირებულია ამ კონვენციების დებულებებით.

რეკომენდაციები სახელმწიფო მართვისა, სამართალწარმოების და თვითმმართველობაში ენების გამოყენების თაობაზე

რეკომენდაცია 1.

- *არჩეულ თანამდებობის პირებზე გაუქმდეს კანონმდებლობაში არსებული სახელმწიფო ენის ცოდნის მოთხოვნა.*

გაუქმდეს შესაბამისი ჩანაწერები საარჩევნო კოდექსსა და თვითმმართველობის კანონში. საქართველოს პარლამენტის წევრი და თვითმმართველობის ორგანოები არიან არჩევითი ორგანოები და რაიმე შეზღუდვების დაწესება არჩევით ორგანოს წევრზე ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებს.

რეკომენდაცია 2:

- *ეროვნული უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში აღბილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობით ორბანოს - საკრებულოს მიეცეს უფლება, სრული შემადგენლობის არანაკლებ 2/3-ის გადაწყვეტილებით, სახელმწიფო ენასთან ერთად, აღბილობრივი მოსახლეობისთვის გასაგები უმცირესობის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ასეთი ნორმის მოქმედება განისაზღვროს 2015 წლამდე.*

ასეთი გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში, საკრებულო უფლებამოსილია: ა) ჩაატაროს სხდომები და სხვა ზეპირი მოსმენები შესაბამის უმცირესობის ენაზე; ბ) ადგილობრივი თვითმმართველობის იურისდიქციის ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრებ ფიზიკურ პირთან ზეპირი და წერილობითი ურთიერთობა დაამყაროს შესაბამის უმცირესობის ენაზე; გ) შიდა მოხმარების დოკუმენტაცია შეადგინოს შესაბამის უმცირესობის ენაზე.

ამასთანავე, აღნიშნული გადაწყვეტილების შემთხვევაში, საკრებულო ვალდებულია: ა) საკრებულოს წევრები, აგრეთვე საკრებულოს დაქვემდებარებაში მყოფი საჯარო მოხელეები, რომლებიც ვერ ფლობენ შესაბამის უმცირესობის ენას ან სამუშაოს შესრულება სურთ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე, უზრუნველყონ სახელმწიფო ენაზე ყველა სამუშაო პირობებით; ბ) არასახელმწიფო ენაზე ჩატარებული სხდომის დღის წესრიგი და ოქმი სავალდებულოა ითარგმნოს სახელმწიფო ენაზე; გ) არა შიდა მოხმარების დოკუმენტაცია აწარმოონ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე; დ) ყველა იურიდიულ პირთან ურთიერთობა აწარმოონ სახელმწიფო ენაზე; ე) საკრებულოს იურისდიქციის ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრებ ფიზიკურ პირებთან, მათი მოთხოვნის შემთხვევაში, ურთიერთობა დაამყარონ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე; ე) საკრებულოს იურისდიქციის გარეთ მყოფ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან ურთიერთობა

დაამყარონ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე; ვ) სხვა სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან ურთიერთობა აწარმოონ მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე.

რეკომენდაცია 3.

- 3(ა) სახელმწიფო მოხელის მიერ სახელმწიფო ენის ცოდნის მოთხოვნამ გადაიწიოს 2015 წლამდე;
- 3(ბ) შემუშავდეს საჯარო მოხელის და/ან კანდიდატის მიერ სახელმწიფო ენის კომპეტენციის დადგენის გამოცდებისა და სერტიფიცირების წესი;
- 3(გ) შემუშავდეს და განხორციელდეს საჯარო მოხელეთათვის სახელმწიფო ენის სწავლების პროგრამები.

შეიცვალოს საჯარო სამსახურის 98-ე მუხლის ფორმულირება მოხელის გათავისუფლების თაობაზე სახელმწიფო ენის არცოდნის გამო. აღნიშნული დებულების მოქმედება გადაიწიოს გარკვეული ვადით: მაგალითად, 2015 წლამდე. 2015 წლამდე ფუნქციონირება დაიწყო საჯარო სამსახურის ბიუროსთან არსებული საჯარო მოხელეთა და/ან მოხელეობის კანდიდატთა სერტიფიცირების კომისიამ. კომისია უზრუნველყოფს საჯარო მოხელის ენობრივი კომპეტენციის დადგენას და

სერტიფიცირებას. სერტიფიცირებული საჯარო მოხელე უფლებამოსილი იქნება, იმუშაოს სახელმწიფო სამსახურში. ამასთანავე, საჯარო სამსახურის ბიურო უზრუნველყოფს ეთნიკური უმცირესობების კომპაქტური განსახლების რეგიონებში სახელმწიფო ენის სწავლების კურსების ორგანიზებას, რათა საჯარო მოხელეებს მიეცეთ საშუალება 2015 წლამდე ჩააბარონ სასერტიფიკაციო გამოცდები. სასერტიფიკაციო გამოცდების მოთხოვნები არ გავრცელდება არჩევითი წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრსა და/ან წევრობის კანდიდატზე.

რეკომენდაცია 4.

- *შესაძლებელი გახდეს სამოქალაქო ღაგების განხილვისას სახელმწიფო ენასთან ერთად უმცირესობათა ენის გამოყენებაც.*

იმ საკრებულოს იურისდიქციაში არსებულ ტერიტორიაზე, სადაც მიიღება გადაწყვეტილება სახელმწიფო ენასთან ერთად უმცირესობათა ენის გამოყენების თაობაზე, სამოქალაქო ღაგების განხილვა შესაძლებელი იყოს უმცირესობათა ენებზეც მოდავე მხარეებისა და მოსამართლის თანხმობის შემთხვევაში. ამასთანავე, სასამართლო გადაწყვეტილება ითარგმნოს სახელმწიფო ენაზე შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებიდან 1 დღის ვადაში და ოფიციალურად გამოიცეს მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე.

რეკომენდაცია 5.

- ეთნიკური უმცირესობების ტრადიციულად კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში ქუჩებისა და სხვა ტოპოგრაფიული დასახლებებზე შესაძლებელი გახდეს სახელმწიფო ენასთან ერთად და უმცირესობის ენების გამოყენებაც.

ენა და მასმედია

აღსანიშნავია, რომ მასმედიის მიმართებითაც არაერთი პოზიტიური ნაბიჯი გადაიდგა, რათა უმცირესობათა წარმომადგენლებს მიეცეთ მშობლიურ ენაზე ინფორმაციის მიღების საშუალება. მიუხედავად ზემოთ ჩამოთვლილი მცდელობებისა, უმცირესობათა უმრავლესობისთვის ინფორმაციის მიღების წყაროდ მაინც თავიანთი ისტორიული სამშობლოსა თუ რუსეთის მედიასაშუალებები რჩება. მოქალაქეობრივი იდენტობის ფორმირებისათვის ალბათ მნიშვნელოვანია საქართველოს მედიასაშუალებების უფრო მეტი მხარდაჭერა, რათა ინფორმაციის ნაკადი, როგორც სახელმწიფო ენაზე, აგრეთვე უმცირესობათა მშობლიურ ენაზე, ხელმისაწვდომი გახდეს მოსახლეობისთვის.

რეკომენდაციები მასმედიაში ენების გამოყენების შესახებ

რეკომენდაცია 1:

- *ორენოვანი / მრავალენოვანი საინფორმაციო საშუალებების შემწმინდის ხელშეწყობა, გაზემთები, ჟურნალები, ვებ-გვერდები;*

რეკომენდაცია 2.

- *რეპირენული მედიასაშუალებების დაფინანსება და განვითარების ხელშეწყობა.*

საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო აფინანსებს არაქართულენოვან მედიასაშუალებებს, თუმცა აღნიშნული მედიასაშუალებები მხოლოდ თბილისში ფუნქციონირებს. მნიშვნელოვანი იქნება ადგილობრივი და რეგიონული მედიასაშუალებების დაფინანსება. აღნიშნული შეიძლება განხორციელდეს ადგილობრივი თვითმმართველობების ან/და სამხარეო ადმინისტრაციების ფინანსური მხარდაჭერითაც;

სახელმწიფო მარეგულირებელ კომისიას მიეცეს რეკომენდაცია, ხელი შეეწყოს ადგილობრივ ტელევიზიებს ლიცენზიის მოპოვებაში.

მნიშვნელოვანია ადგილობრივი და რეგიონული მედიასაშუალებების ხელშეწყობა მატერიალურ-ტექნიკურ აღჭურვის, ჟურნალისტების პროფესიულ განვითარების (მათ

შორის სახელმწიფო ენის სწავლების მიმართულებით) თვალსაზრისითაც.

ენა და კულტურული საქმიანობა / კულტურის დაწესებულებები

კულტურის სფეროში ენების (რეგიონული, უმცირესობების) ფუნქციონირების თვალსაზრისით, სახელმწიფო იღებს გარკვეულ ვალდებულებებს.

ქარტიის 1.ა პუნქტის თანახმად, სახელმწიფოებს რეგიონულ და უმცირესობათა ენებთან დაკავშირებით მოეთხოვებათ წახადისონ სხვადასხვა კულტურული ინიციატივები და თვითგამოხატვის ფორმები. ეს, ჩვეულებრივ, იმავე ზომების მიღებას მოითხოვს, რაც საზოგადოდ კულტურის ხელშეწყობის თვალსაზრისით არის აუცილებელი. ფრაზა „სხვადასხვა საქმიანობა, რომელიც უფრო ხელმისაწვდომს გახდის ამ ენებზე შექმნილ ნაწარმოებებს“, კულტურული საქმიანობის ხასიათიდან გამომდინარე, გულისხმობს გამოქვეყნებას, პრეზენტაციას, გავრცელებას, ტრანსლაციასა და სხვა საშუალებებს. ქარტია ასევე ითვალისწინებს თითოეული რეგიონული ან უმცირესობათა ენისათვის ისეთი ორგანოს შექმნას, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება ამ ენაზე შექმნილი ნაწარმოებების შეკრებაზე, ასლის შენახვასა და გავრცელებაზე (მუხლი 12, პუნქტი 1.ხ). მრავალი რეგიონულ

და უმცირესობათა ენის მეიფე მდგომარეობის გათვალისწინებით, აუცილებელია ასეთი სამუშაოების წარმოება სისტემატურ საფუძველზე იმ ფორმით, როგორც ამას თავად სახელმწიფო განსაზღვრავს.

რეკომენდაცია 1:

- *უმცირესობათა ენებზე შექმნილი მხატვრული ნაწარმოებების გამოცემის ხელშეწყობა.*

სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწეოს რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე შექმნილი მხატვრული ნაწარმოებების გამოცემას; კერძოდ, არასახელმწიფო-ენოვანი ავტორების (როგორც კლასიკოსების, ასევე მოქმედი მწერლების) თხზულებების გამოცემის უზრუნველყოფისათვის კულტურის სამინისტროში შეიქმნას ფონდი, რომელიც ამ მიმართულებით იმუშავებს. ამავე ფონდის ფუნქციებში შევა საპრეზენტაციო ღონისძიებების ორგანიზება, რომელთა ტრანსლაციას ვაღიარებდეთ და იღებთ თავის თავზე საზოგადოებრივი მაუწყებელი.

რამდენადაც რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე შედარებით მცირერიცხოვანი მოსახლეობა საუბრობს, შემოქმედებითი თვალსაზრისით ეს ენები ნაკლებ პროდუქტიულია, ვიდრე უფრო ფართოდ გავრცელებული ენები (თუმცა, საქართველოს ტერიტორიაზე ამ სტატუსის ენებს - სომხურს, რუსულს, აზერბაიჯანულს... მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა აქვთ). მათი გამოყენების

ხელშეწყობის მიზნით და იმისათვის, რომ ამ ენებზე მოლაპარაკებებს შესაძლებლობა ჰქონდეთ, ეზიარონ მსოფლიოს კულტურულ მონაპოვარს, აუცილებელია მრავალმხრივი მთარგმნელობითი საქმიანობის განვითარება. თუმცა, კულტურული ბარიერების დაძლევა ორმხრივი პროცესია და ამდენად, რეგიონულ და უმცირესობათა ენების სიცოცხლისუნარიანობისა და აღიარებისათვის, აუცილებელია, რომ ამ ენებზე შექმნილი მნიშვნელოვანი ნაწარმოებები ხელმისაწვდომი გახდეს უფრო ფართო საზოგადოებისათვის. შესაბამისად, ყურადღება უნდა მიექცეს მთარგმნელობით საქმიანობას.

რეკომენდაცია 2:

- მთარგმნელობითი საქმიანობის ხელშეწყობა.

განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ენის სამსახურს, პროგრამების დეპარტამენტსა და რუსთაველის ფონდს მიეცეთ რეკომენდაცია, ყოველწლიურად, რეგულარულად გამოიყოს თანხა მთარგმნელობითი საქმიანობისათვის; უპირველეს ყოვლისა, შესაქმნელია ორმხრივი თარგმნითი ლექსიკონები, რომელთა არარსებობა (/ ძველი, არასრული გამოცემების არსებობა) დიდ პრობლემას ქმნის არა მხოლოდ მთარგმნელობითი საქმიანობისთვის, არამედ, ზოგადად, უმცირესობათა ენობრივი ინტეგრაციის პროცესების თვალსაზრისით.

ყველა ქვეყნის სურვილია, ხელი შეუწყოს ეროვნული კულტურის პოპულარიზაციას საზღვარგარეთ. ამ პროცესში არ უნდა მოხდეს რეგიონულ და უმცირესობათა ენებისა და კულტურის უგულვებელყოფა. მე-12 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულებები, ერთ-ერთი საშუალებაა რეგიონულ და უმცირესობათა ენების აღიარების პრინციპის (II ნაწილის მუხლი 7, პუნქტი 1.ა) ცხოვრებაში გასატარებლად.

რეკომენდაცია 3:

- რეკომენდაცია მიეცეს საბარძო საქმეთა სამინისტროს, აიღოს ვალდებულება, საზღვარგარეთის ქვეყნებთან კულტურულ ურთიერთობებში სათანადო აღბილი დაუთმონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებს და იმ კულტურას, რომლის გამომხატულებასაც ისინი წარმოადგენენ;

რეკომენდაცია 4:

- მულტიკულტურული ღონისძიებების ორგანიზების ხელშეწყობა.

რეკომენდაცია მიეცეს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროებს მულტიკულტურული ღონისძიებების ორგანიზებისთვის პროგრამის შესამუშავებლად (კულტურული ფესტივალების ორგანიზება, პოზიტიური პროპაგანდა სხვადასხვა

კულტურის შესახებ, სხვადასხვა კულტურის, ენების, ერებისა და ტრადიციების შესახებ საინფორმაციო და დოკუმენტური მასალის შექმნა და სხვა...).

ენა და ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრება

ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყნებში სახელმწიფო ორგანოთა როლი და კომპეტენცია ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების სფეროში კანონებისა და ნორმატიული აქტების შექმნითა და პრომულგირებით შემოიფარგლება. შესაბამისად, შეზღუდულია სახელმწიფოს ხელთ არსებული საშუალებები ამ სფეროში რეგიონულ და უმცირესობათა ენებისათვის სათანადო ადგილის მიკუთვნების თვალსაზრისით. მიუხედავად ამისა, ქარტია ითვალისწინებს რიგი კონკრეტული ღონისძიებების გატარებას ამ მიმართულებით. ერთი მხრივ, იგი მიზნად ისახავს ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში ამ ენების გამოყენების ამკრძალავი ან ხელისშემშლელი ნებისმიერი დებულების გაუქმებას და, მეორე მხრივ, იგი სთავაზობს სახელმწიფოს სხვადასხვა ქმედითი ზომების გატარებას.

ქარტის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტში მოცემულია ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროში რეგიონულ და

უმცირესობათა ენების გამოყენების ხელშეწყობის მიზნით გათვალისწინებული სხვადასხვა კონკრეტული ღონისძიების ჩამონათვალი. პრაქტიკული მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ქარტია მოითხოვს მათ განხორციელებას იმ გეოგრაფიულ არეალში, სადაც ეს ენები გამოიყენება.

რეკომენდაცია 1:

- *ქონიპური უმცირესობების ტრადიციულად კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში სოციალური მომსახურების დაწესებულებებში შესაძლებელი გახდეს სახელმწიფო ენასთან ერთად ღა უმცირესობის ენების გამოყენებაც.*

მიეცეს რეკომენდაცია შრომის, ჯანდაცვისა და სოციალურ საკითხთა სამინისტროს, უზრუნველყონ, რომ სოციალური სფეროს დაწესებულებებს, როგორებიცაა საავადმყოფოები, მოხუცებულთა სახლები და თავშესაფრები, შესაძლებლობა ჰქონდეთ რეგიონულ და უმცირესობის ენაზე მოლაპარაკე პირების მიღებისა და მკურნალობის პროცესში, რომლებსაც ესაჭიროებათ მზრუნველობა ჯანმრთელობის მდგომარეობის, ასაკის ან სხვა მიზეზების გამო, წარმართონ პაციენტებთან ურთიერთობა მათ მშობლიურ ენაზეც (მე-13 მუხლი, გ) ქვეპუნქტი); შესაბამისი საშუალებებით უზრუნველყონ, რომ უსაფრთხოების ინსტრუქციები შედგენილი იყოს რეგიონული და უმცირესობათა ენებზეც (მე-13 მუხლი, დ)

ქვეპუნქტი); უზრუნველყონ, რომ კომპეტენტური ორგანოების მიერ მიწოდებული ინფორმაცია მომხმარებელთა უფლებების შესახებ ხელმისაწვდომი იყოს რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზეც.

ენა და ტრანსსასაზღვრო გაცვლები

მრავალ სფეროში ვითარდება ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობა თურქეთის, სომხეთის, აზერბაიჯანის მეზობელ რეგიონებს შორის. სახელმწიფოთა შორის ამგვარი თანამშრომლობა უქმნის მათ შესაძლებლობას, გამოიყენონ „კულტურული ფაქტორი“ მეტი ურთიერთგაგების მისაღწევად. ქარტია მიესაღმება ამგვარი თანამშრომლობის განვითარებას ყველა მიმართულებით; კერძოდ, ბ) პუნქტი კონკრეტულად ეხება იმ შემთხვევებს, როდესაც ერთი და იგივე ენა გამოიყენება საზღვრის ორივე მხარეს (ქვემო ქართლის აზერბაიჯანულენოვანი მოსახლეობა ~ აზერბაიჯანი; სამცხე-ჯავახეთი ~ სომხეთი).

რეკომენდაცია 1.

- *ტრანსსასაზღვრო გაცვლების პროგრამების შემუშავებისა და განხორციელების ხელშეწყობა.*

ამგვარმა თანამშრომლობამ შეიძლება მოიცვას ისეთი ერთობლივი პროგრამები, როგორიცაა დაძმობილებული სკოლები, მასწავლებელთა ურთიერთგაცვლები, დიპლომისა

და აკადემიური ხარისხის ურთიერთცნობა, კულტურულ ღონისძიებათა მოწყობა, წიგნების, ფილმებისა და ა.შ. გაერცელების ხელშეწყობა, გამოფენების მოწყობა და სხვა. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერებისა და კულტურის სამინისტროები ამ მიმართულებით უკვე მუშაობენ, თუმცა, ტრანსსასაზღვრო ღონისძიებების გაფართოება და გამრავალფეროვნება აუცილებელია; კერძოდ, საგარეო საქმეთა სამინისტრომ და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროებმა ხელი უნდა შეუწყოთ ამ ენებზე მოლაპარაკეთა შორის კონტაქტების განვითარებას კულტურის, განათლების, ინფორმაციის, პროფესიული მომზადებისა და უწყვეტი განათლების სფეროებში.

IV. საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის მიმართება ევროპის საბჭოს რეგიონული და უმცირესობათა ქარტიასთან

მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს აღებული აქვს ევროპის საბჭოს 1993 წლის უმცირესობათა და რეგიონული ენების ქარტიის რატიფიცირების ვალდებულება. აღნიშნული ქარტიის შესაბამისად, ხელმოწერი სახელმწიფოსათვის სავალდებულოა ქარტიის მეორე თავით განსაზღვრული ზოგადი ვალდებულებების შესრულება. ხოლო სფეროების შესაბამისად, სახელმწიფო თავად ირჩევს ქარტიის მესამე თავში გაწერილი დებულებებიდან რომლის შესრულებას უზრუნველყოფს. თუმცა, ქარტია, ამასთანავე, ადგენს მინიმალურ კრიტერიუმებს. ამ დოკუმენტის მეოთხე ნაწილი მიეძღვნება საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის მიმართებას ევროპის საბჭოს რეგიონულ და უმცირესობათა ენების ქარტიასთან.

ქარტია არ განსაზღვრავს ენას არც სოციალურ-პოლიტიკური თუ ეთნიკური ნიშნით, როგორც ამა თუ იმ კონკრეტული სოციალური თუ ეთნიკური ჯგუფის კომუნიკაციის საშუალებას. ამგვარად, ქარტია არ იძლევა ენობრივი უმცირესობების ცნების განსაზღვრებას, რამდენადაც მისი მიზანია არა ეთნიკური და/თუ კულტურული უმცირესობების უფლებათა ჩამოყალიბება,

არამედ უშუალოდ რეგიონული და უმცირესობათა ენების დაცვა და ხელშეწყობა.

ქარტიის მიხედვით, „რეგიონული და უმცირესობათა ენები“ გულისხმობს ენებს, რომლებიც:

i. ტრადიციულად გამოიყენება სახელმწიფოს გარკვეულ ტერიტორიაზე ამ სახელმწიფოს მოქალაქეების მიერ, რომლებიც ქმნიან უფრო მცირერიცხოვან ჯგუფს, ვიდრე მოცემული სახელმწიფოს დანარჩენი მოსახლეობაა; და

ii. განსხვავდებიან სახელმწიფოს ოფიციალური ენის ან ენებისაგან; იგი არ მოიცავს სახელმწიფოს ოფიციალური ენის (ენების) დიალექტებსა და მიგრანტების ენებს;

„ევროპული ქარტია რეგიონული და უმცირესობათა ენების შესახებ“, სტრასბურგი, 5.XI.1992; ნაწილი I - ზოგადი დებულებები, მუხლი 1,ა

„რეგიონული“ აღნიშნავს ენებს, რომლებიც გავრცელებულია ამა თუ იმ სახელმწიფოს ტერიტორიის გარკვეულ ნაწილში, სადაც ეს ენა აქ მცხოვრები მოსახლეობის უმრავლესობისათვის შეიძლება წარმოადგენდეს მშობლიურ ენას.

ტერმინი „უმცირესობა“ ეხება იმ შემთხვევებს, როდესაც ამა თუ იმ ენაზე მოლაპარაკე ხალხი არ არის

კონცენტრირებულად განსახლებული სახელმწიფოს ტერიტორიის ერთ რომელიმე ნაწილში ან როდესაც ამ ენაზე მოლაპარაკე ჯგუფი, მართალია კონცენტრირებულად ცხოვრობს სახელმწიფოს გარკვეულ ტერიტორიაზე, მაგრამ იგი უფრო მცირერიცხოვანია ვიდრე აღნიშნულ ტერიტორიის დანარჩენი მოსახლეობა, რომელიც ამ სახელმწიფოში მცხოვრები მოსახლეობის უმრავლესობის ენაზე ლაპარაკობს. მაშასადამე, ორივე ტერმინი ფაქტობრივ კრიტერიუმებს ეყრდნობა და არა სამართლებრივ ცნებებს და ყოველი კონკრეტული სახელმწიფოს შემთხვევაში ინდივიდუალურად განისაზღვრება, ანუ, ქარტიის მიხედვით, ცალკეული სახელმწიფოები დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ, თუ რომელი დებულებები გავრცელდება თითოეული იმ ენის მიმართ, რომელიც გავრცელებულია ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე.

მოცემული განმარტების თანახმად, ჩვენ მიერ წარმოდგენილი 4 ჯგუფიდან ენები შემდეგნაირად გადანაწილდება:

1. სახელმწიფო ენები - ქართულთან ერთად ავტონომიურ რესპუბლიკებში აფხაზური და ოსური ენები. აღსანიშნავია, რომ აფხაზურ ენას გააჩნია უკვე სახელმწიფო ენის სტატუსი, ოსურ ენასთან მიმართებით ავტონომიური წარმონაქმნის ტერიტორიაზე სახელმწიფო

ენის სტატუსის მინიჭების შეთავაზება მოხდა ჯერ კიდევ 2005 წელს საქართველოს პრეზიდენტის მიერ. შესაბამისად, სახელმწიფო ენასთან დაკავშირებული საკითხები შიდა კანონმდებლობით დარეგულირდება (ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ სეპარატისტულ წარმონაქმნთან მიმართებით განსხვავებული პოლიტიკური მიდგომის შემთხვევაში, შეიცვლება ოსური ენის სტატუსიც სახელმწიფო ენასთან მიმართებით).

2. რეგიონული და უმცირესობათა ენები - სომხური და აზერბაიჯანული რეგიონული და უმცირესობათა ენების სტატუსით ისარგებლებს: კერძოდ, სომხური რეგიონული ენის სტატუსს მიიღებს სამცხე-ჯავახეთის ორ რაიონში - ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში; სომხური ენა ამ ორი რაიონის მცხოვრებთა უმრავლესობისათვის მშობლიური ენაა, ხოლო სახელმწიფო ენა - მეორე ენა; ახალქალაქში სომხურენოვანი მოსახლეობა 93 %-ს, ხოლო ნინოწმინდაში 97 %-ს შეადგენს; ამავე არეალში განვიხილავთ ქვემო ქართლის ერთ რაიონს - წაღკას, რომლის მოსახლეობის XX პროცენტი სომხურენოვანია.

ქვემო ქართლის რეგიონში აზერბაიჯანულენოვანი მოსახლეობით მჭიდროდ დასახლებული რაიონებია: გარდაბნის, მარნეულის, ბოლნისის, დმანისის. ამ 4 რაიონის მცხოვრებთა უმრავლესობის მშობლიური ენა არის აზერბაიჯანული, ხოლო სახელმწიფო ენა მათთვის

მეორე ენაა.

დასახელებულ არეალებში (რომლებიც არ ემოხვევა საქართველოს რეგიონულ დაყოფას. მათზე გავრცელებულია უმცირესობათა და რეგიონული ენების მეორე თავის დებულებები და მესამე თავის შერჩეული პუნქტები და ქვეპუნქტები (იხ. ქვემოთ).

3. ტერიტორიის არმქონე ენები - დისპერსიული განსახლების მქონე ეთნიკური (დიდი და მცირე) ჯგუფები, რომლებსაც მიენიჭება ტერიტორიის არმქონე ენების სტატუსი; „ტერიტორიის არმქონე ენები“ არ მიეკუთვნება რეგიონულ და უმცირესობათა ენებს, რამდენადაც მათ არ გააჩნიათ **ტერიტორიული ბაზა**, ანუ გავრცელების განსაზღვრული გეოგრაფიული არეალი. თუმცა, სხვა თვალსაზრისით ეს ენები შეესაბამება ქარტიის 1-ლი მუხლის ა) პარაგრაფში მოცემულ განსაზღვრებას, რამდენადაც მათზე საუბრობენ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ტრადიციულად მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები. შესაბამისად მათზე გავრცელებულია ქარტიაში განსაზღვრული გარკვეული დებულებები. ტერიტორიის არმქონე ენების გამოყოფის კრიტერიუმად საქართველოში იმუშავენ 2 ფაქტორი:

ა) რაოდენობრივი მაჩვენებელი (საქართველოს მოქალაქეთა 0, 1 %-ზე მეტი ოდენობა);

ბ) ისტორიული ფაქტორი (მიგრანტთა ენებს, როგორც

ცნობილია, ქარტია არ ეხება ქარტიის მონაწილე სახელმწიფოების ტერიტორიაზე ბოლოდროინდელი, მათ შორის ეკონომიკური მოტივებით განპირობებული მიგრაციული პროცესების შედეგად გაჩენილი ენების მდგომარეობას);

ამ კრიტერიუმთა გათვალისწინებით, ტერიტორიის არმქონე ენებად საქართველოში გამოიყოფა **რუსული, ბერძნული, ებრაული, ქურთული** (მათ შორის **იეზიდები** - ისინი სარწმუნოებრივად განსხვავდებიან ქურთებისგან), **უკრაინული, ჩეჩნური** (მათ შორის **ქისტები**, რომლებიც ლაპარაკობენ ჩეჩნურის დიალექტზე/ახლო მონათესავე ენაზე), **ასირიული, ხუნძური**. ამ ენებზე გავრცედილება უმცირესობათა და რეგიონული ენების ქარტიის მეორე თავის დებულებები. ტერიტორიის არმქონე ენების მიმართ უფრო შესაძლებელი იქნება ქარტიის II ნაწილის გამოყენება, მაგრამ მხოლოდ ქარტიის მე-7 მუხლის მე- 5 პუნქტის შესაბამისი სათანადო ცვლილებების შეტანით.

4. უმწერლობო ენები - ენათა კლასიფიკაციის მეოთხე რიგს განეკუთვნება სვანური და მეგრულ-ლაზური (უმწერლობო ენები); რაც ამ ენათა განსაკუთრებულ სტატუსზე მიუთითებს და სახელმწიფოს მხრიდან შესაბამისი (განსხვავებული), ვალდებულებების აღებას ითვალისწინებს. ქართველურ ენებს - სვანურსა და მეგრულ-ლაზურს ქარტიასთან მიმართებით

განსაკუთრებული მიდგომით განვიხილავთ; გასათვალისწინებელია, რომ, ამ ენათა სტატუსთან დაკავშირებით, წარსულშიც და დღესაც მიმდინარეობს დისკუსიები; სამწუხაროდ, ეს დისკუსიები ხშირად გადადის ხოლმე პოლიტიკურ ჭრილში, რაც სრულიად არაადეკვატური დასკვნების გაკეთების საშუალებას აძლევთ მკვლევრებს. პოლიტიკური მოტივაციით ქართველური ეთნიკური ჯგუფები - მეგრელები და სვანები ცხადდებოდნენ ცალკე ერებად, მათი ავტონომიის (ლაპარაკია პოლიტიკურ ავტონომიაზე) სტატუსით გამოყოფის უფლებით. ამ მხრივ განსაკუთრებით აქტიურობდნენ რუსული სპეცსამსახურების მიერ მართული ანგაჟირებული მეცნიერ-მკვლევრები. ასევე, საკითხისადმი პოლიტიკური მიდგომა იყო განმსაზღვრელი ამ ბოლო დროს გამოთქმული მოსაზრებისა, თითქოს ზანური (მეგრულ-ლაზური) და სვანური ქართული ენის დიალექტებია (იგულისხმება მათი ლინგვისტური სტატუსი) და, ამდენად, მათი ენებად განხილვა (და, შესაბამისად, დაცვისა და განვითარების თვალსაზრისით გარკვეული ვალდებულებების აღება სახელმწიფოს მხრიდან) მიზანშეუწონელია...

სინქრონიული სოციოლინგვისტიკის ჭრილში, ენის განვითარება და მისი ისტორიული დიფერენციაციის პრობლემა არააქტუალურია; თუმცა, სერიოზულ სხვაობას იძლევა სახელმწიფო ენასთან არამონათესავე და

მონათესავე ენების სოციოლინგვისტური მიმართების საკითხი. აშკარაა, რომ ზანურ-სვანურისა და, მაგალითად, საქართველოში კომპაქტურად დასახლებულ აზერბაიჯანელთა დამოკიდებულება სახელმწიფო ენის გამოყენება-ფუნქციონირებასთან პრინციპულად განსხვავებულია, რის მიზეზიც სწორედ ამ ენათა ისტორიულ მიმართებაშია საძიებელი.

ზანური და სვანური სოციოლინგვისტურად ხასიათდება, როგორც **უმწერლობო ენები** - ამ ენათა მიმართება ქართულ ენასთან ხასიათდება, როგორც **დიგლოსია** (განსხვავებით, მაგალითად, საქართველოში მცხოვრებ სომხურ თუ აზერბაიჯანულენოვან მოსახლეობაზე, რომელთა მიმართება ქართულ / სახელმწიფო ენასთან სოციოლინგვისტიკაში განისაზღვრება, როგორც **ბილინგვიზმი**).

დიგლოსია სოციოლინგვისტიკაში იხმარება მოცემული ეროვნული ენის განსხვავებული ქვესისტემების განსხვავებულ სიტუაციებთან და ურთიერთობის სფეროებში გამოყენების ფაქტების აღსანიშნავად.

აქვე უნდა დადგეს **დამწერლობის** ენის **სასაუბრო** ენასთან მიმართების საკითხი: მიღებულია, რომ სალიტერატურო ენა (რომელიც თავად საერთო ეროვნული ენის ქვეკოდს წარმოადგენს) ორ ქვეკოდს მოიცავს: კოდიფიცირებული ენა (რომელიც გამოიყენება წერილობით და მწიგნობრულ სფეროებში) და სასაუბრო, ყოფითი

ურთიერთობების ენა. მეგრელები და სვანები, როგორც წესი, აუცილებლად ფლობენ სასაუბრო ქვეყოდს, მაგრამ გარკვეული ნაწილი (მათი რიცხვი თანდათან მცირდება), რომელთაც არ მიუღიათ დაწყებითი და საშუალო განათლება, ვერ ფლობენ სამწერლობო ქვეყოდს. ამ თვალსაზრისით, ანალოგიური ვითარებაა ქართული ენის დიალექტებში.

ქარტიის დებულებები არ ეხება ერთი ენის ადგილობრივ სახესხვაობებსა თუ დიალექტებს, თუმცა ქარტია არ განსაზღვრავს თუ რა შემთხვევაში შეიძლება გამოხატვის ესა თუ ის ფორმა ჩაითვალოს ცალკე ენად. ამ სადავო საკითხის გადაჭრა დამოკიდებულია არა მხოლოდ წმინდა ლინგვისტურ მოსაზრებებზე, არამედ სხვადასხვა ფსიქო-სოციოლოგიურ და პოლიტიკურ ფაქტორებზე, რომლებიც ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში განსხვავებულ პასუხს შეიძლება იძლეოდეს. აქედან გამომდინარე, ამ საკითხის განსაზღვრისას ქარტია პრეროგატივას ანიჭებს ქვეყნის ხელისუფლებას, რომ ენის სტატუსის და შესაბამისი რეგულაციების განსაზღვრა მოხდეს არა ლინგვისტური, არამედ ფსიქო-სოციოლოგიურ და პოლიტიკურ ფაქტორებზე დაყრდნობით.

ქართულის მონათესავე ენათა ურთიერთმიმართების სოციოლინგვისტური ასპექტების მოკლე მიმოხილვის შესაბამისად, აღნიშნული ქართველური ენების დაცვისა და განვითარების გარანტიებიც შიდა კანონმდებლობით უნდა

დარეგულირდეს. შიდა კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს იმ დებულებებს, რომელთა განხორციელებაც უნდა ითავოს სახელმწიფომ. კერძოდ:

1. საქართველოს ტერიტორიაზე უმწერლობო (ქართველურ) ენებზე მოლაპარაკე ჯგუფებში სრულყოფილი სოციოლინგვისტური სიტუაციის აღწერა; ამა თუ იმ ენობრივი ქვესისტემის (კომუნიკაციური კოდის) გამოყენების სფეროთა ზუსტად და ცალსახად განსაზღვრა და განაწილების სურათის წარმოდგენა; დიგლოსიის პროცესის სრულყოფილი აღწერა (I ნაბიჯები უკვე გადაიდგა „ფოლკსვაგენის ფონდის“ მიერ დაფინანსებული პროექტის ფარგლებში „ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში“, თუმცა, აუცილებლად მიგვაჩნია სახელმწიფოს მხრიდან ამ მიმართულებით ქმედითი ღონისძიებების დაგეგმვა და განხორციელება).

2. უმწერლობო ქართველურ ენებზე შექმნილი ფოლკლორული, ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის სრულყოფილად აღნუსხვა და დაფიქსირება (ამ მიმართულებით რეკომენდაცია მიეცეს კულტურისა, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროებს, შეიმუშაონ სპეციალური სახელმწიფო პროგრამები);

3. ქართველურ ენათა მეცნიერული ანალიზი და კვლევა: ამ მიმართულებით რეკომენდაცია მიეცეთ განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, შესაბამის სამეცნიერო კვლევით

ინსტიტუტებს, გააძლიერონ და ხელი შეუწყონ ამ ენობრივი სისტემების მაღალ მეცნიერულ დონეზე ლინგვისტურ კვლევას, მონათესავე ენათა შედარებით-ისტორიულ ანალიზსა და ლექსიკოლოგიურ ასპექტებს (დიდი ტრადიციების მქონე ზანურ და სვანურენოვანი არსებული ლექსიკონების შევსება-გამდიდრება, ახალი გამოცემების სტიმულირება).

4. თანამედროვე ეტაპზე ზანურ (მეგრულ-ლაზურ) და სვანურ ენებზე შექმნილი მხატვრული და მუსიკალური ნაწარმოებების გამოცემების ხელშეწყობა და მათი აღიარება, როგორც ქართული კულტურის განუყოფელი ნაწილისა; მიეცეს რეკომენდაცია განათლებისა და მეცნიერებისა და კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტროებს, სათანადო სამეცნიერო დაწესებულებებს, ხელი შეუწყონ მათს გამოცემასა და პოპულარიზაციას.

5. განსაკუთრებული ადგილი უნდა დაეთმოს თურქეთში მცხოვრები ლაზებისა და აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოსახლე მეგრელების სოციოლინგვისტურ კვლევას. დასაზუსტებელი და განსასაზღვრია იქ არსებული ენობრივი სიტუაცია, მაქსიმალური ძალისხმევის გაღება საქართველოს იურისდიქციის გარეთ მოქცეული ჩვენი თანამოძმეების ენობრივი და კულტურული მემკვიდრეობისა და თვითშეგნების შენარჩუნებისა და განვითარებისთვის.

* * *

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ქარტიის დებულებები შეეხება ჩვენ მიერ კლასიფიცირებული ენების მეორე (რეგიონული და უმცირესობათა ენები) და მესამე (ტერიტორიის არმქონე ენები) ჯგუფს. ქარტიის მეორე თავის დებულებები გავრცელდება ამ კლასიფიკაციაში შემავალ ყველა ენასთან მიმართებით. ხოლო ქარტიის მესამე თავი სომხური და აზერბაიჯანულ ენებთან მიმართებით. შესაბამისად, გთავაზობთ ქარტიის მესამე თავის იმ პუნქტებისა და ქვეპუნქტების ჩამონათვალს, რომელთა შესრულებაზეც ვაღიარებთ ვალდებულებას აღება შესაძლებელი იქნება არსებული მდგომარეობისა და ზემოთ შემოთავაზებულ რეკომენდაციათა შესრულების შემთხვევაში:

მუხლი 8 - განათლება

1. განათლების სფეროში მხარეები ვაღიარებთ ვალდებულებას იღებენ, რომ იმ ტერიტორიებზე, სადაც ეს ენები გამოიყენება და თითოეული ენის კონკრეტული სიტუაციის გათვალისწინებით, ისე რომ უარყოფითი გავლენა არ იქონიოს სახელმწიფო ენის (ენების) სწავლებაზე:

ა.

i. ხელმისაწვდომი გახადონ სკოლამდელი განათლება შესაბამის რეგიონულ და

უმცირესობათა ენებზე;

ბ.

i. ხელმისაწვდომი გახადონ დაწეებითი განათლება შესაბამის რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე;

ბ.

i. ხელმისაწვდომი გახადონ საშუალო განათლება შესაბამის რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე;

დ.

i i. ხელმისაწვდომი გახადონ ტექნიკური და პროფესიული განათლების

მნიშვნელოვანი ნაწილი შესაბამის რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე; ან

ჟ.

i i. უზრუნველყონ ამ ენების შესწავლა უნივერსიტეტის ან უმაღლესი

განათლების ერთ-ერთი დისციპლინის ფორმით;

ზ. მიიღონ ზომები, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს იმ ისტორიისა და

კულტურის სწავლება, რომლის გამოხატულებასაც წარმოადგენს რეგიონული

ან უმცირესობის ენა.

თ. უზრუნველყონ მასწავლებელთა საბაზისო და შემდგომი პროფესიული

მომზადება, რომელიც აუცილებელია ა-დან ზ-მდე იმ პუნქტების

განსახორციელებლად, რომლებზეც თანხმობა განაცხადა მხარემ.

ი. შექმნან ერთი ან რამდენიმე სახელამხედველო ორგანო, რომლებიც

კონტროლს გაუწევენ რეგიონული და უმცირესობათა ენების სწავლების

შემოდებისა და განვითარების თვალსაზრისით ნაკისრი ვალდებულებების

შესრულებასა და შეაფასებენ მიღებულ შედეგებს, აგრეთვე წარმოადგენენ

პერიოდულ ანგარიშებს, რომლებიც შემდგომში სა-
ჯაროდ გამოქვეყნდება.

2. იმ ტერიტორიებთან დაკავშირებით, სადაც რე-
გიონული და უმცირესობათა ენები ტრადიციულად არ არის
გავრცელებული, მხარეები ვალდებულებას იღებენ ნება
დართონ, წაახალისონ ან უზრუნველყონ რეგიონულ ან უმ-
ცირესობის ენაზე ან ამ ენის სწავლება განათლების ყველა
შესაბამის საფეხურზე, თუ რეგიონულ ან უმცირესობის
ენაზე მოლაპარაკეთა რაოდენობა ამას ამართლებს.

მუხლი 9 - მართლმსაჯულების ორგანოები

1. მხარეები ვალდებულია იღებენ, რომ სასამართლოებში, რომლებიც

ფუნქციონირებენ იმ ტერიტორიებზე, სადაც რეგიონულ და უმცირესობათა

ენებზე მოლაპარაკე მოსახლეობის რაოდენობა ამართლებს ქვემოთ განსაზღვრული

ზომების მიღებას, თითოეული ამ ენის კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისად და

იმ პირობით, თუ მოსამართლე არ მიიჩნევს, რომ ამ პუნქტით გათვალისწინებული

ზომები აბრკოლებენ მართლმსაჯულების განხორციელებას:

ა. სისხლის სამართალწარმოებაში:

iv. თხოვნის საფუძველზე უზრუნველყონ სასამართლო განხილვასთან

დაკავშირებული მასალების შედგენა რეგიონული და უმცირესობის ენაზე.

აუცილებლობის შემთხვევაში, თარჯიმანთა და მთარგმნელთა მომსახურებით,

დაინტერესებული პირებისათვის დამატებითი ხარჯების დაკისრების გარეშე.

ბ. სამოქალაქო სამართალწარმოებაში:

iii. დაუშვან დოკუმენტებისა და მტკიცებულებების წარმოდგენა

რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე, აუცილებლობის შემთხვევაში,

თარჯიმანთა და მთარგმნელთა მომსახურებით.

გ. ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში:

iii. დაუშვან დოკუმენტებისა და მტკიცებულებების წარმოდგენა

რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე, აუცილებლობის შემთხვევაში,

თარჯიმანთა და მთარგმნელთა მომსახურებით.

დ. მიიღონ ზომები, რათა ზემო ბ და გ პუნქტების ი-იიი ქვე-პუნქტების

გამოყენება და თარჯიმანთა ან მთარგმნელთა ნებისმიერი აუცილებელი

მომსახურება არ მოითხოვდეს აღნიშნული პირების მიერ დამატებითი

ხარჯების გაწევას.

3. მხარეები ვალდებულიებას იღებენ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე ხელმისაწვდომი გახადონ სახელმწიფოს ყველაზე მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო აქტები, აგრეთვე ის დოკუმენტები, რომლებიც საგანგებოდ შეეხება ამ ენებზე მოლაპარაკებებს, თუკი ეს დოკუმენტები სხვა საშუალებით უკვე არ არის მათთვის ხელმისაწვდომი.

მუხლი 10 - ადმინისტრაციული ორგანოები და სახელმწიფო სამსახურები

1. სახელმწიფოს იმ ადმინისტრაციულ ოლქებში, სადაც რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე მოსახლეობის რაოდენობა ამართლებს ქვემოთ განსაზღვრული ზომების მიღებას, თითოეული ენის კონკრეტული სიტუაციის გათვალისწინებით, მხარეები ვალდებული იქნებიან, რამდენადაც ეს ობიექტურად შესაძლებელი იქნება:

ა.

v. უზრუნველყონ, რომ რეგიონული და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე პირებს შეეძლოთ ამ ენებზე შედგენილი დოკუმენტის წარდგენა დადგენილი წესით;

ბ. გამოსცენ ფართოდ ხმარებული ადმინისტრაციული აქტები და ანკეტები რეგიონული და უმცირესობათა ენებზე ან მათი ორენოვანი ვერსიები;

2. მმართველობის იმ ადგილობრივ და რეგიონულ ორგანოებთან დაკავშირებით, რომლებიც შექმნილია იმ ტერიტორიებზე, სადაც რეგიონული და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე მოსახლეობის რაოდენობა ამართლებს

ქვემოთ გათვალისწინებული ზომების მიღებას, მხარეები ვალდებულია იღებენ ნება დართონ და/ან წახალისონ:

გ. ადგილობრივ დონეზე წარმომადგენლობით ორგანოებში გამართული დისკუსიებისა და განხილვების პროცესში რეგიონული და უმცირესობათა ენების გამოყენება, ისე რომ არ გამოირიცხოს სახელმწიფოს ოფიციალური ენის (ენების) ხმარება;

ზ. რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე ტოპონიმების ტრადიციული და სწორი ფორმების გამოყენება და დამკვიდრება, თუ აუცილებელია ოფიციალურ ენაზე (ენებზე) არსებული სახელწოდებების პარალელურად.

3. ადმინისტრაციული ორგანოების ან მათი სახელით მოქმედი პირების მიერ სახელმწიფო სამსახურის განხორციელებასთან დაკავშირებით მხარეები ვალდებულია იღებენ, იმ ტერიტორიაზე სადაც გამოიყენება რეგიონული და უმცირესობათა ენები, თითოეული ენის კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისად და რამდენადაც ეს რეალურად იქნება შესაძლებელი:

გ. ნება დართონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე პირებს წარადგინონ თხოვნა ამ ენებზე.

4. 1-ლი, მე-2 და მე-3 პუნქტების იმ დებულებების ასამოქმედებლად, რომლებზეც მათ თანხმობა განაცხადეს, მხარეები ვალდებულია იღებენ განახორციელონ ერთ-ერთი ან რამდენიმე ქვემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნა:

ა. უზრუნველყონ წერილობითი ან ზეპირი თარგმანი საჭიროების შემთხვევაში;

5. მხარეები ვალდებულია იღებენ დააკმაყოფილონ დაინტერესებული პირების თხოვნა რეგიონული და უმცირესობათა ენებზე გვარის გამოყენებასა ან ასეთი გვარის აღებასთან დაკავშირებით.

მუხლი 11 - ენა და მასმედია

1. რეგიონული და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე პირთა ინტერესების გათვალისწინებით მხარეები ვალდებულია იღებენ იმ ტერიტორიაზე, სადაც გამოიყენება ეს ენები, თითოეული ენის კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისად და ამ სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების პირდაპირი ან არაპირდაპირი კომპეტენციის, უფლებამოსილებისა და როლის გათვალისწინებით, მასმედიის დამოუკიდებლობისა და ავტონომიის პრინციპების დაცვით და

ა. იმ ზომით, რამდენადაც რადიო და ტელევიზია ახორციელებს სახელმწიფო სამსახურის ფუნქციებს:

iii. მიიღონ სათანადო ზომები, რომ სატელევიზიო და რადიოპროგრამებში

შეტანილ იქნეს გადაცემები რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე;

ბ.

i i. ხელი შეუწეონ რადიო პროგრამებში რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე

გადაცემების შეტანა რეგულარულ საფუძველზე;

ბ.

i i. ხელი შეუწეონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე გადაცემების

რეგულარულ შეტანას სატელევიზიო პროგრამებში;

დ. წახალისონ და/ან ხელი შეუწეონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე აუდიო და აუდიოვიზუალური პროდუქციის შექმნასა და დისტრიბუციას;

ჟ.

i. წახალისონ და/ან ხელი შეუწეონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე

თუნდაც ერთი გაზეთის შექმნას და/ან შენარჩუნებას;

ჟ.

i i. გამოიყენონ ფინანსური დახმარების არსებული საშუალებები რეგიონულ და

უმცირესობათა ენებზე შექმნილი აუდიოვიზუალური პროდუქციის მიმართაც.

ზ. დახმარება აღმოუჩინონ ჟურნალისტებისა და

მასშედიის სხვა მუშაკების პროფესიულ მომზადებას იმ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებისათვის, რომლებიც რეგიონული და უმცირესობათა ენებს იყენებენ.

2. მხარეები ვალდებულია იღებენ უზრუნველყოფის მეზობელი ქვეყნებიდან რადიო და ტელეპროგრამების პირდაპირი შეუზღუდავი მიღება იმ ენაზე, რომელიც გამოიყენება რეგიონული ან უმცირესობის ენის იდენტური ან მსგავსი ფორმით, და ხელი არ შეუშალონ ამ ენაზე რადიო და ტელეპროგრამების რეტრანსლაციას მეზობელი ქვეყნებიდან. გარდა ამისა, მხარეები ვალდებულია იღებენ უზრუნველყოფის, რომ არ იქნეს დაწესებული შეზღუდვები ბეჭდვითი ორგანოების საშუალებით აზრის გამოხატვის თავისუფლებისა და ინფორმაციის თავისუფალი გაცემის თვალსაზრისით იმ ენაზე, რომელიც გამოიყენება რეგიონული და უმცირესობის ენის იდენტური ან მსგავსი ფორმით. ზემოხსენებული თავისუფლებების განხორციელება გულისხმობს გარკვეულ ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, და ამდენად შეიძლება დაექვემდებაროს კანონით განსაზღვრულ ისეთ ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობისა თუ საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, მართლწესრიგის დაცვისა და დანაშაულებათა აღკვეთის, ჯანმრთელობისა და ზნეობის,

ღირსებისა და სხვა პირების უფლებათა დაცვის, კონფიდენციალურად მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილებისა, თუ სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის შესანარჩუნებლად.

3. მხარეები ვალდებულიებას იღებენ უზრუნველყონ, რომ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე პირთა ინტერესები წარმოდგენილი ან გათვალისწინებული იქნეს იმ ორგანოების მუშაობაში, რომლებიც შეიძლება შეიქმნას კანონის შესაბამისად მასშედიის თავისუფლებისა და პლურალიზმის უზრუნველსაყოფად.

მუხლი 12 - კულტურული საქმიანობა და კულტურის დაწესებულებები

1. კულტურულ საქმიანობასა და კულტურის დაწესებულებების, განსაკუთრებით ბიბლიოთეკების, ვიდეოთეკების, კულტურის ცენტრების, მუზეუმების, არქივების, აკადემიების, თეატრებისა და კინოთეატრების, აგრეთვე ლიტერატურული და კინემატოგრაფიული საქმიანობის, ხალხური შემოქმედების, ფესტივალებისა და კულტურის სხვადასხვა დარგების, მათ შორის ისეთი დარგების მიმართ, რომლებიც უახლეს ტექნოლოგიებს

იყენებენ, მხარეები ვალდებულებას იღებენ იმ ტერიტორიებზე სადაც ეს ენები გამოიყენება და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების კომპეტენციის, უფლებამოსილებისა და როლის ფარგლებში:

დ. უზრუნველყონ, რომ სხვადასხვა სახის კულტურული ღონისძიებების ორგანიზებასა და მხარდაჭერაზე პასუხისმგებელმა ორგანოებმა სათანადო ყურადღება დაუთმონ რეგიონული და უმცირესობათა ენებისა და კულტურათა ცოდნასა და მათ პრაქტიკულ გამოყენებას იმ ღონისძიებებში, რომლებსაც ისინი უწევენ ორგანიზებასა და მხარდაჭერას;

ვ. ხელი შეუწყონ რეგიონულ ან უმცირესობის ენაზე მოლაპარაკეთა წარმომადგენლების უშუალო მონაწილეობას კულტურული ღონისძიებების დაგეგმვასა და მათ წარმართვაში;

ზ. წაახალისონ და/ან ხელი შეუწყონ ისეთი ორგანოს ან ორგანოების შექმნას, რომლებიც მოახდენენ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე შექმნილი ნაწარმოებების შეკრებას, ასლის შენახვასა და პრეზენტაციას ან გამოქვეყნებას;

თ. აუცილებლობის შემთხვევაში, შექმნან და/ან ხელი შეუწყონ და დააფინანსონ მთარგმნელობითი და ტერმინოლოგიის შემუშავებელი სამსახურები, კერძოდ კი თითოეულ რეგიონულ და უმცირესობის ენაზე კომერციული, ეკონომიკური, სოციალური, ტექნოლოგიური

თუ სამართლებრივი ტერმინოლოგიის დაცვისა და განვითარების მიზნით.

2. იმ ტერიტორიების მიმართ, სადაც ტრადიციულად არ გამოიყენება რეგიონული და უმცირესობათა ენები, თუ რეგიონულ ან უმცირესობის ენაზე მოლაპარაკეთა რაოდენობა ამას ამართლებს, მხარეები ვალდებულია იღებენ ნება დართონ, ხელი შეუწყონ და/ან უზრუნველყონ სხვადასხვა სახის კულტურული საქმიანობა და კულტურის დაწესებულებების ფუნქციონირება წინა პუნქტის დებულებების შესაბამისად.

3. მხარეები ვალდებულია იღებენ საზღვარგარეთის ქვეყნებთან კულტურულ ურთიერთობებში სათანადო ადგილი დაუთმონ რეგიონულ და უმცირესობათა ენებს და იმ კულტურას, რომლის გამოხატულებასაც ისინი წარმოადგენენ.

მუხლი 13 - ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრება

2. ეკონომიკურ და სოციალურ საქმიანობასთან დაკავშირებით, მხარეები ვალდებულია იღებენ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების კომპეტენციის ფარგლებში, იმ ტერიტორიებზე, სადაც გამოიყენება

რეგიონული და უმცირესობათა ენები და რამდენადაც ეს რეალურად არის შესაძლებელი:

გ. უზრუნველყონ, რომ სოციალური სფეროს დაწესებულებებს, როგორებიცაა საავადმყოფოები, მოხუცებულთა სახლები და თავშესაფრები, შესაძლებლობა ჰქონდეთ რეგიონულ და უმცირესობის ენაზე მოლაპარაკე პირების მიღებისა და მკურნალობის პროცესში, რომლებსაც ესაჭიროებათ

მზრუნველობა ჯანმრთელობის მდგომარეობის, ასაკის ან სხვა მიზეზების გამო, წარმართონ პაციენტებთან ურთიერთობა მათ მშობლიურ ენაზე;

დ. შესაბამისი საშუალებებით უზრუნველყონ, რომ უსაფრთხოების ინსტრუქციები შედგენილი იყოს რეგიონული და უმცირესობათა ენებზეც;

ე. უზრუნველყონ, რომ კომპეტენტური ორგანოების მიერ მიწოდებული ინფორმაცია მომხმარებელთა უფლებების შესახებ ხელმისაწვდომი იყოს რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე.

მუხლი 14 - ტრანსსასაზღვრო გაცვლები

მხარეები ვაღდებულებას იღებენ:

- ა. სრულად გამოიყენონ არსებული ორმხრივი ან მრავალმხრივი შეთანხმებები იმ

სახელმწიფოებთან ურთიერთობისას, სადაც გამოიყენება იგივე ენა იდენტური ან მსგავსი ფორმით, ან აუცილებლობის შემთხვევაში ესწრაფონ დადონ ასეთი შეთანხმებები, რათა ხელი შეუწყონ ამ სახელმწიფოებში ერთსა და იმავე ენაზე მოლაპარაკეთა შორის კონტაქტების განვითარებას კულტურის, განათლების, ინფორმაციის, პროფესიული მომზადებისა და უწყვეტი განათლების სფეროებში;

არსებული რეალობიდან გამომდინარე და ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებული რეკომენდაციების შესრულების შემთხვევაში საქართველო უზრუნველყოფს ქარტიის მესამე თავით განსაზღვრული ვალდებულებებიდან 39 პუნქტისა და/ან ქვეპუნქტის შესრულებას. აქედან მე-8 მუხლის (განათლება) - რვა პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი, მე-9 მუხლი (მართლმსაჯულება) - ხუთი პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი, მე-10 მუხლი (სახელმწიფო მართვა და სამსახურები - შვიდი პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი, მე-11 მუხლი (ენა და მასმედია - რვა პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი, მე-12 მუხლი (კულტურული საქმიანობა და კულტურული დაწესებულებები) - ექვსი პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი, მე-13 მუხლი (სოციალური და ეკონომიკური ცხოვრება) - სამი პუნქტი ან ქვეპუნქტი, მე-14 მუხლი (ტრანსსასაზღვრო გაცვლები - ერთი პუნქტი და/ან ქვეპუნქტი. შესაბამისად, შესრულდება ქარტიის მე-2

მუხლის მეორე პუნქტის მოთხოვნები, რომლის მიხედვითაც ხელმომწერმა მხარემ უნდა შეასრულოს „III ნაწილის არანაკლებ ოცდათხუთმეტი პუნქტი ან ქვე-პუნქტი, მათ შორის არანაკლებ სამ-სამი პუნქტი ან ქვე-პუნქტი მე-8 და მე-12 მუხლებიდან და მე-9, მე-10, მე-11 და მე-13 მუხლების თითო პუნქტი ან ქვე-პუნქტი მაინც”.

დასკვნა

აღნიშნული დოკუმენტის მცდელობაა ენობრივი პოლიტიკის მნიშვნელოვანი საკითხების ანალიზი. როგორც დოკუმენტშია აღნიშნული, ყველაზე მნიშვნელოვანია ერთიანი ენობრივი პოლიტიკის ფორმირება და მისი ინსტიტუციონალურად გამართულად დანერგვა. ცალკეული საკითხებისადმი მიდგომები და ხედვები კი დროთა განმავლობაში დაიხვეწება და რეალობის შესაბამის ჩარჩოს მიიღებს. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ ეს დოკუმენტი ენობრივ პოლიტიკას განიხილავს მხოლოდ და მხოლოდ არსებული ორი მიმართულების ჩარჩოებში:

- ა) სახელმწიფო ენის სტატუსის განვითარება;
- ბ) რეგიონულ და უმცირესობათა ენების დაცვა და განვითარება.

როგორც დოკუმენტშია აღნიშნული, მნიშვნელოვანია ენობრივი პოლიტიკა ოთხი მიმართულებით წარიმართოს და განისაზღვროს შესაბამისი პოლიტიკა უცხო ენების მიმართებით და ქართულის, როგორც უცხო ენისადმი პოლიტიკა. შესაძლებელია, ამ უკანასკნელი ორ მიმართულებაზე მუშაობა და რეკომენდაციების შემუშავება სამომავლო კვლევის საგანი იყოს.

ბამოყენებული ლიტერატურა

- ბეკერმანი ზ. (2005) - Bekerman, Z. Complex contexts and ideologies: Bilingual Education in conflict-ridden areas. *JOURNAL OF LANGUAGE IDENTITY AND EDUCATION*, 2005, 4 (1), pp. 1-20.
- ბეკო, ჟ. (2008) - ჟან-კლოდ ბეკო, ენები და ენათა მრავალფეროვნება. *სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა*.
- ბოედერი, ვ. (2005) – ვ. ბოედერი, ენა და კილო ქართველოლოგიაში; ენათმეცნიერების საკითხები, № 1-2, თბილისი, 2005.
- ბოლქვაძე, თ (2007) – ქართველური დიგლოსია: კრ. ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები; თბილისი, 2007.
- გვანცელაძე, თ. 2003 – თ. გვანცელაძე, არის თუ არა გაგვბინება ენის დიალექტისგან გამიჯვნის კრიტერიუმი? ენათმეცნიერების საკითხები, № 2, თბილისი, 2003.
- განათლების სტატისტიკა მოპოვებულია ვებ-გვერდიდან http://mes.gov.ge/index.php?module=text&link_id=58&lang=geo და ქვემო ქართლისა და ჯავახეთის საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრებიდან;
- განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო (2007) განათლებისა და მეცნიერების რეფორმა საქართველოში, მოპოვებულია 2008 წლის 5 ნოემბერს ვებ-გვერდიდან http://mes.gov.ge/upload/publication/geo/1211445766_MES_reforma_DK.pdf
- განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო (2007) განათლების სისტემის გარდაქმნისა და განმტკიცების პროექტი “ილია ჭავჭავაძის- შეფასება. ოპოზიციური 2008 წლის 5 ნოემბერს ვებ-გვერდიდან http://mes.gov.ge/upload/publication/geo/1216809557_100_2_668826_ganaTlebis_Sistemis_Sefaseba.pdf
- გუპტა ა. (2006) - Gupta, A. Affirmative action in higher education in India and the US: A study in contrast. Center for Studies in Higher Education; 2006
- დენისონი ნ. (1986) - Dennison, N. (ed.). *Grazer Linguistischer Studien*, 27, 1986;
- ფოზკ, (2008) - ენათა ფლობის ზოგადევროპული კომპეტენციები - შესწავლა, სწავლება, შეფასება, *სამოქალაქო ინტეგრაციისა*

- და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- ენობრივი განათლების პოლიტიკის განვითარება ევროპაში - სახელმძღვანელო პრინციპები, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- ვაინრაიხი, უ. (1968) - Weinreich, U. *Languages in Contact: Findings and problems*. The Hague: Mouton, 1968.
- ვოლმერი, ჰ.ი. ენობრივი განათლების ზოგადევროპული ინსტრუმენტი, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- ვარგესი მ. (2004) - Varghese, M. M. Professional Development for Bilingual Teachers in the United States: A Site for Articulating and Contesting Professional Roles. *BILINGUAL EDUCATION AND BILINGUALISM*, 2004, Vol. 7, No. 2&3, pp. 222-238.
- კარნოი მ., როტენი დ. (2002) - Carnoy, M. & Rhoten, D. What does globalization mean for educational change? A comparative approach. *Comparative Education Review*, 2002, 46 (1), 1-6.
- კიკვიძე, ზ. (2004) - ზ. კიკვიძე, დედა: დენოტაცია, კონოტაცია და ცნებითი მეტაფორები // ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეთორმეტე. თბილისი: ქართული ენა, 2004:
- კროუფორდი ჯ. (2000) - Crawford, J. *At war with Diversity. US language policy in an age of anxiety*. MULTILINGUAL MATTERS LTD, Cleveland, Buffalo, Toronto, Sydney; 2000.
- ლენებერგი ე. (1967) - Lenneberg, E.H. *The Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley and Sons, 1967.
- მარტინიუკი, ვ. (2008) - ვოლდემარ მარტინიუკი, ენობრივი კომპეტენციების ევროპული სტანდარტები, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- მრავალენოვანი განათლება ევროპაში, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- მეიე, ა. (1938) - А. Мейе, Введение в сравнительной изучении европейских языков, М-Л, 1938.
- ონიანი, ა. (2003) - ენა და დიალექტი (ქართველური დიალექტები თუ ქართველური ენები ?!), ენათმეცნიერების საკითხები, № 1, თბილისი, 2003.
- პატანაიკი, დ. 2003 - Pattanayak, D. P. Mother tongues: the problem of definition and the educational challenge. *Towards a Multilingual Culture*

of Education, ed. by A. Ouane. Hamburg: UNESCO Institute for Education, 2003.

პერნა ლ., სვაილი უ. (2001) - Perna, L. W. & Swail, W. S. A view of the landscape: Results of the national survey of outreach programs. In College Board, *Outreach program handbook 2001* (pp. xi-xxix). New York: The College Board.

პერნა ლ. (2005) - Perna, L. W., & Titus, M. The relationship between parental involvement as social capital and college enrollment: An examination of racial/ethnic group differences. *Journal of Higher Education*, 2005, 76 (5), 485-518.

რამიშვილი, გ. (2000) – დედაენის თეორია, თბილისი, 2000.

რიაგენი, პ., ლუდი, ჯ. (2008) - ბილინგუური განათლება, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.

საქართველოს ადმინისტრაციული კოდექსი (1999). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.

საქართველოს კონსტიტუცია (1995). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (1997). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.

საქართველოს პარლამენტი რეგლამენტი მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge

საქართველოს კანონი მოქალაქეობის შესახებ (1993). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge

საქართველოს კანონი კულტურის შესახებ (1997). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.

საქართველოს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ (2005). მოპოვებულია მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge

საქართველოს კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ (2004). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.

- საქართველოს კანონი საზოგადოებრივი მაუწყებლის შესახებ (2005). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს კანონი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ (2005). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ (1998). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი (1999). მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს საარჩევნო კოდექსი მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს კანონი მეწარმეთა შესახებ მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს კანონი რეკლამის შესახებ მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს კანონი სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის შესახებ მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი. მოსახლეობის აღწერის შესახებ ინფორმაცია მოპოვებულია ვებ-გვერდიდან www.statistics.ge.
- საქართველოს საარჩევნო კოდექსი (2005). მოპოვებულია მოპოვებულია 2008 წლის 25 ნოემბერს საქართველოს პარლამენტის ვებ-გვერდიდან www.parliament.ge.
- საქართველოს პირველი ანგარიში ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ევროპული ჩარჩო კონვენციის 25-ე მუხლის პირველი პარაგრაფის შესაბამისად (2007 წლის 30 მარტი), მოპოვებულია 2008 წლის 5 ნოემბერს ვებ-გვერდიდან <http://www.diversity.ge/files/files/State%20Report1.pdf>.
- სვანიძე გ. (2002) - Svanidze, G. National minorities in Georgia, review. Retrieved on March 25, 2002, from the website: www.minelres.lv.archive.htm
- სვანიძე გ. (2003) - Svanidze, G. How to protect the state language. Retrieved on March 25, 2003, from the website: www.minelres.lv.archive.htm

- სკუტნაბ-კანჯასი ტ., გარსია ო. (1995) - Skutnabb-Kangas, T., & García, O. (Eds.). *Multilingualism for all? General principles*. Lisse, The Netherlands: Swets and Zeitlinger; 1995.
- სოსიური, ფ. დე (1977) – Фюде Соссюр. Курс общей лингвистики, Труды по языкознанию, М, 1977.
- ტაბატაძე, შ. (2006). ერთიანი ეროვნული გამოცდები და ეთნიკური უმცირესობები. *ჟურნალი მერმისი*, გვ. 6-12.
- ტაბატაძე შ. (2007) ენობრივი პოლიტიკა და საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემა. 2007 წლის სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გამომცემლობა “საიმედო”, გვ. 3-53.
- ტაბატაძე შ.¹ (2008) მულტილინგუური/ბილინგუური განათლების პოლიტიკა საქართველოში. *ჟურნალი სოლიდარობა*, გვ. 66-80.
- ტაბატაძე შ.² (2008) - Tabatadze S. Bilingual education policy in Georgia- Publishing house McGraw-Hill, Penn Plaza, 20th fl. New York, NY 10121 article from the Book “Human Diversity in Education, Integrative Approach, 2008, Sixth edition;
- უიტლი ჯ. (2007) - Wheatly, J. ECMI Report Obstacles Impeding the Regional Integration of the Javakheti Region of Georgia. Retrieved on April 5, 2007 from http://www.ecmi.de/download/working_paper_22.pdf
- უიტლი ჯ. (2008) - Wheatly, J. ECMI working paper Implementing the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Georgia: Retrived on November 5, 2008 A Feasibility Study . Retrived on November 5, 2008 from http://ecmi.de/download/working_paper_28.pdf
- უიტლი ჯ. (2006) - Wheatly, J. ECMI working paper The Status of Minority Languages in Georgia And the Relevance of Models from Other European States. 2008, Retrived from http://ecmi.de/download/working_paper_26.pdf
- ფერგიუსონი, (ჩ). 1959 – Ferguson Ch. A., Diglossia in Word, 15, 1959.
- ფიშმანი, ჯ. (1968) - Fishman, J. A. Sociolinguistic Perspective on the Study of Bilingualism. *Linguistics*, 39, 1968.
- ფუტყარაძე, ტ. (2003) – მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის პრობლემა და ქართველთა დიალექტების დაჯგუფების საკითხი, ენათმეცნიერების საკითხები, № 1, თბილისი, 2003.
- ფუტყარაძე, ტ. (2005) – ქართველები; თბილისი, 2005.
- ფრენსის გულიე, ევროპის საბჭოს ენათა სწავლების ინსტრუმენტები, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის ევროსაბჭოს მასალების თარგმანების გამოცემა.
- ყურბანოვი ზ. (2007) - Kurbanov, Z. Interview with Zumrud Kurbanov , *Newspaper Эхо*, 2007, January.

- ჩიქობავა, არნ. (1936) – ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936.
- ჩიქობავა, არნ (1938) – არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი, 1938.
- ჯორბენაძე, ბ. (1989) – ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1989.
- ჰოგან-ბრუნი გ., რამონიენი მ. (2004) - Hogan-Brun, G. & Ramoniene, M. Changing levels of bilingualism across the Baltic. *Bilingual Education and Bilingualism*, 2004, 7, (1), pp. 62-77.
- ჰორნბერგერი ნ. (1987) - Hornberger, N. Bilingual education success, policy failure. *Language in Society*, 1987, 16, pp. 205-226.
- ჰორნბერგერი ნ. (2000) - Hornberger, N. Bilingual education policy and practice in the Andes: Ideological paradox and intercultural possibility. *Anthropology & Education Quarterly*, 2000, 31 (2), pp. 173-201.
- ჰორნბერგერი ნ., რიცენტო ტ. (1996) - Hornberger, N. & Ricento, T. Un-peeling the onion: Language planning and policy and the ELT professional. *TESOL Quarterly* 30 (3), 1996, p. 401–428.